

Ulla Siiskonen

LUKEMAAN INNOSTAMINEN ALKUOPE- TUKSESSA

Tapaustutkimus Kangasniemen kunnassa

Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta

Pro gradu -tutkielma

Joulukuu 2021

TIIVISTELMÄ

Siiskonen Ulla: Lukemaan innostaminen alkuopetuksessa – Tapaustutkimus Kangasniemen kunnassa

Pro gradu -tutkielma

Tampereen yliopisto

Informaatiotutkimus

Joulukuu 2021

Tämän pro gradu –tutkielman tavoitteena oli selvittää, millaisia lukemaan innostamisen keinoja alkuopetuksessa käytetään, miten koulun ja kirjaston yhteistyötä voisi kehittää ja millaisia lukemiseen liittyviä käytäntöjä kodeissa on. Tämä tutkimus on tapaustutkimus ja se kohdennettiin Kangasniemen kunnan alkuopetukseen. Tutkimuksen kautta on tarkoitus saada tietoa, jonka avulla kirjasto voi tukea koulua ja koteja lasten lukemisessa.

Tutkielman aineisto kerättiin kevätlukukaudella 2021 kahdella tavalla: opettajien teemahaastatteluilta ja alkuopetuksen oppilaiden huoltajille suunnatulla kyselyllä. Haastatteluaineisto sisältää kaikkien tutkimuksen aikaan Kangasniemen kunnassa 1. tai 2. luokkaa opettaneiden opettajien haastattelut. Heitä oli yhteensä kahdeksan. Kangasniemellä oli kevätlukukaudella 2021 yhteensä 87 alkuopetuksen oppilasta. Kyselyyn vastasi 64 huoltajaa, jolloin vastausprosentiksi muodostui 74 %. Aineisto analysoitiin omana kokonaisuutenaan teoriaohjaavaa sisällönanalyysia hyödyntäen.

Tutkimustulosten perusteella alkuopetuksen oppilaiden lukutaito on hyvin vaihtelevaa, mikä tuo haasteita lukemisen opettamiseen. Opettajat käyttivät monipuolisesti lukemaan innostamisen keinoja, joista yleisimmät olivat aineiston esillä pitäminen, erilaiset ääneen ja yhdessä lukemisen muodot sekä lukudiplomit. Sekä opettajien että huoltajien vastauksista nousi esiin aikuisen lukijan toimiminen mallina, sopivan aineiston löytäminen ja yhdessä lukemisen merkitys.

Kirjaston toimintaan oltiin tyytyväisiä. Koulun ja kirjaston yhteistyön kehittämiseen liittyvistä tuloksista keskeisin on kirjaston tarjoamista oppitunneista tehokkaasti tiedottaminen ja säännöllisesti muistuttaminen. Tähän voisi toimia ratkaisuna koulun ja kirjaston yhteinen vuosisuunnitelma. Huoltajat toivoivat lapsille suunnattua ohjattua toimintaa kirjastossa, kuten kirjastokerho tai kirjastoleiri.

Tutkimusaineiston pohjalta voisi päätellä, että lasten lukuinnostuksen ylläpitäminen edellyttää miellyttävien lukukokemusten ja –elämysten tarjoamista lapsille. Vaikka paljon puhutaan lukutaidosta, on mieluisa lukukokemus edellytys lukutaidon kehittymiselle ja innostuksen säilymiselle. Tärkeintä on löytää itseä kiinnostavaa lukemista ja lukemisen ilo.

Avainsanat: yleiset kirjastot, alkuopetus, lukutaito, lukemaan innostaminen, koulun ja kirjaston yhteistyö

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO	1
2	LUKEMINEN	4
	2.1 Lukutaito	4
	2.2 Lapset ja nuoret lukijoina	7
	2.3 Lukemisen merkitys	9
3	LUKEMINEN ALKUOPETUKSESSA	11
	3.1 Lukemaan oppiminen ja opettaminen	11
	3.2 Äidinkielen ja kirjallisuuden opetus alkuopetuksessa	13
4	LUKEMAAN INNOSTAMINEN	15
	4.1 Kotona.....	15
	4.2 Koulussa	16
	4.3 Kirjaston keinot	18
	4.4 Koulun ja kirjaston yhteistyö.....	20
5	TUTKIMUSASETELMA.....	24
	5.1 Tutkimuskysymykset.....	24
	5.2 Tutkimuksen merkityksellisyys	25
	5.3 Tutkimusmenetelmät.....	25
	5.3.1 Tutkimusote	26
	5.3.2 Aineistonkeruumenetelmät	26
	5.3.3 Aineiston analyysimenetelmät	27
	5.4 Tutkimuskohteet.....	28
	5.4.1 Kangasniemen kirjasto	28
	5.4.2 Koulun ja kirjaston yhteistyö Kangasniemellä	28
	5.5 Tutkimuksen lähtötilanne ja aineiston kerääminen.....	29
6	TULOKSET	32
	6.1 Alkuopetuksen oppilas lukijana	33
	6.2 Lukemaan innostamisen keinot koulussa.....	39
	6.3 Lukemiseen liittyvät käytännöt kodeissa	47
	6.4 Kirjaston toiminnan kehittäminen	49
7	POHDINTA.....	56
	LÄHTEET	61
	LIITE 1: SAATEKIRJE OPETTAJILLE	65
	LIITE 2: SAATEKIRJE HUOLTAJILLE	66
	LIITE 3: OPETTAJIEN HAASTATTELUN RUNKO.....	67
	LIITE 4: HUOLTAJILLE SUUNNATTU KYSELY	70

1 JOHDANTO

Lukemaan oppiminen on tärkeä saavutus lapselle, ja lähes poikkeuksetta lapsi onkin ylpeä ja onnellinen uudesta taidostaan. Juuri lukemaan oppinut lapsi käyttää lukutaitoaan arjen tilanteissa lukemalla sanoja kaikkialta. Ensimmäisen kokonaisen kirjan lukeminen on merkityksellinen hetki, ja vähitellen lukemisesta tulee osa arkea. Jossain vaiheessa lukemisesta tulee kuitenkin vaikeaa ja vastenmielistä. Eri tahot ja asiantuntijat tuovat esiin toistuvasti sitä, että lasten ja nuorten lukutaito on heikentynyt ja lukuinto vähentynyt. Tässä tutkielmassa pyritään selvittämään, miten aikuiset, niin kodeissa, kouluissa kuin kirjastoissa, voisivat tukea lapsia lukijoina ja auttaa heitä löytämään ja säilyttämään lukemisen ilon.

Kiinnostuksen kirjoihin ja lukemiseen voi sytyttää ainoastaan kirja, joka aidosti kiinnostaa lukijaansa. Helena Linna (2012, 5) on todennut, että kaikki lapset ovat kiinnostuneita hyvistä tarinoista, ja opettajan tehtävä on löytää ja tarjota lapsille kirjoja, ja sitä myöten mahdollisuus löytää rakkaus lukemiseen. Myös emeritusprofessori Stephen Krashenin mukaan tärkeintä lukuinnon syttymisen kannalta on edes yhden ”täysosumakirjan” löytäminen. Tällainen kirja säväyttää lukijaansa niin, että se jää mieleen tajunnanräjäyttävänä kokemuksena. Kirjan pituudella, aiheella eikä genrellä ole mitään väliä. Yksikin positiivinen lukukokemus voi tehdä kenestä tahansa lukijan. (Krashen 61-62.)

Ajatus tämän tutkimuksen toteuttamisesta sai alkunsa keskustelusta erään alkuopetuksen opettajan kanssa. Hän kertoi oppilaidensa oppineen lukemaan, ja innon olevan aivan valtava. Tämä herätti oman kiinnostukseni. Halusin oppia ymmärtämään, missä vaiheessa tuo lapsen into katoaa ja miksi. Koen tämän asian oivaltamisen tärkeäksi, koska kun sen saamme selville, voimme aikuisina olla tukemassa lapsia tuon lukemiseen liittyvän kiinnostuksen ylläpitämisessä. Tutkimuksen toteuttaminen Kangasniemen kunnan perusopetuksessa palvelee omaa työtäni lasten kanssa työskentelevänä kirjastotyöntekijänä ja kehittää jo olemassa olevia yhteistyömalleja.

Tämän pro gradu -tutkielman tavoitteena on saada käsitys siitä, minkälaisia keinoja alkuopetuksen oppilaiden kohdalla käytetään lukemaan innostamisessa. Alkuopetuksen oppilaat ovat 1.- ja 2. -luokkalaisia, ja heidän kohdallaan on kodilla edelleen suuri merkitys lukemisen harrastamisessa. Kodit ja kotien resurssit ovat erilaisia, joten koululla ja kirjastolla on kodin ohella tärkeä rooli lukemaan innostamisessa. Jokaiselle oppilaalle on tarjottava yhtäläiset mahdollisuudet saada löytää lukemisen ilo, ja tämä on erityisesti koulun ja kirjaston tehtävä. Tässä tutkimuksessa kartoitetaan, mitä kodeissa ajatellaan lukemisesta, mitä keinoja koulussa käytetään lukemaan innostamiseen sekä mitä toiveita kodeilla ja opettajilla on kirjastolle. Tutkimusaineisto kerättiin alkuopetuksen opettajien haastatteluilla ja alkuopetuksen oppilaiden huoltajille suunnatulla kyselyllä.

Tutkielman toisessa luvussa käsitellään lukutaitoa yleisellä tasolla. Lukutaito on kaiken lukemisen kannalta keskeinen tekijä. Lapsen on saavutettava tarpeeksi hyvä tekninen lukutaito, jotta hän voi ymmärtää lukemansa ja sitä kautta myös nauttia lukukokemuksesta ja innostua lukemisesta. Luvussa kuvataan myös lapsia ja nuoria lukijoina, sitä millaisia lukijaprofiileja voidaan tunnistaa ja millaisia erityispiirteitä lasten ja nuorten lukemiseen liittyy. Luvussa käsitellään myös lukemisen merkitystä.

Luvussa kolme keskitytään lukemiseen alkuopetuksessa ja kuvataan lukemaan oppimisen vaiheita ja lukemaan opettamisen menetelmiä. Luvussa luodaan myös lyhyt katsaus äidinkielen ja kirjallisuuden opetukseen alkuopetuksessa. Oppilaiden lukutaidoissa voi ensimmäisellä luokalla olla hyvinkin suuria eroja, mikä tuo oman erityisen elementtinsä sekä lukemisen opetukseen että lukemaan innostamiseenkin. Neljännessä luvussa keskitytään lukemaan innostamisen keinoihin niin kodeissa, kouluissa ja kirjastoissa. Luvussa käsitellään myös koulun ja kirjaston yhteistyötä.

Viidennessä luvussa esitellään tämän tutkimuksen tutkimuskysymykset ja tutkimusote. Tutkimuksen merkityksellisyyttä ja tutkimusmenetelmiä käydään läpi ja tutustutaan hyödynnettyihin aineistonkeruu- ja analyysimenetelmiin. Luvussa esitellään myös tutkimuskohteita eli Kangasniemen kirjastoa ja myös koulun ja kirjaston yhteistyötä. Luvun lopussa kerrotaan tämän tutkimuksen lähtötilanteesta ja aineistonkeruuprosessista.

Kuudennessa luvussa esitellään tämän tutkimuksen tulokset. Seitsemännessä luvussa pohditaan aineiston pohjalta saatuja tuloksia ja liitetään ne aikaisempaan tutkimukseen ja

teoreettiseen viitekehykseen. Liitteinä ovat saatekirjeet, opettajien haastattelujen runko ja huoltajille suunnattu kyselylomake.

2 LUKEMINEN

Tässä luvussa kerrotaan lukemisesta yleisellä tasolla. Luvussa 2.1 käsitellään lukutaitoa, joka on edellytys kaikelle lukemiselle ja myös lukemisesta innostumiselle. Luvussa 2.2 kerrotaan lapsista ja nuorista lukijoina ja luvussa 2.3 käsitellään sitä, miksi lukeminen on tärkeää.

2.1 Lukutaito

Länsimaisessa hyvinvointiyhteiskunnassa lukutaidon katsotaan olevan ihmisoikeus, jonka lähes kaikki ihmiset saavuttavat ja jota kaikilta oikeastaan edellytetäänkin. On hankala olla yhteiskunnan täysivaltainen jäsen ilman riittävää lukutaitoa, jota vaaditaan kaikkialla. Lukutaito voidaan jakaa eri tasoihin, joissa seuraavalle tasolle siirtyminen edellyttää edellisen tason taitojen hallintaa. Teknisen eli peruslukutaidon saavuttaminen on suomalaisen alkuopetuksen tavoite. Ymmärtävän lukutaidon saavuttanut lapsi puolestaan osaa kertoa lukemastaan itse omin sanoin kuvaillen. Erittelevän ja tulkitsevan lukutaidon saavuttanut pystyy erottamaan lukemastaan yksityiskohtia ja tekemään päätelmiä asiayhteyksien välillä sekä hahmottamaan jo symbolismia. Arvioiva ja kriittinen lukutaito antaa valmiudet pohtia luetun sisältöjä ja merkityksiä peilattuna ympäristöön sekä aiheesta löytyvään muuhun tietoon. (Grünthal 2020, 165, 171–172.)

Lukutaitoa voidaan mitata erilaisilla tutkimuksilla. Yksi tunnetuimmista lienee PISA-tutkimus, jonka tarkoituksena on kartoittaa 15-vuotiaiden nuorten tiedonhankintataitoja sekä sitä, miten he osaavat soveltaa tietoa arjessaan. PISA-tutkimus ei keskity yksittäisiin oppilaisiin vaan kartoittaa osaamisen tasoa alueittain ja eri koulutusjärjestelmissä. Kolmen vuoden välein toteutettava tutkimus painottaa vuoroin lukutaitoa, matematiikkaa ja luonnontieteitä. Vuoden 2018 PISA-tutkimuksessa painopistealueena oli kolmannen kerran lukutaito. (Leino ym. 2019, 8.)

PISA 2018 -tutkimuksessa lukutaito määritellään seuraavalla tavalla:

Lukutaito on tekstien ymmärtämistä, käyttöä, arviointia, reflektointia sekä niiden lukemiseen sitoutumista lukijan omien tavoitteiden saavuttamiseksi, tietojen ja valmiuksien kehittämiseksi sekä yhteiskuntaelämään osallistumiseksi. (Leino & ym. 2019, 12.)

Suomalaisten nuorten lukutaito on edelleen varsin korkealla tasolla, ja Suomi sijoittui vuoden 2018 tutkimuksessa jaetulle ensimmäiselle sijalle OECD-maiden vertailussa ja oli myös Pohjoismaista paras. Vuonna 2018 suomalaisista nuorista erinomaisen lukutaidon tasolle ylsi noin 14 % oppilaista, mikä on määrällisesti suunnilleen sama kuin vuonna 2009, jolloin lukutaito oli edellisen kerran tutkimuksen painopistealueena. Suomalaisista nuorista melkein 87 % saavutti vähintään lukutaidon, jonka katsotaan riittävän yhteiskunnassa pärjäämiseen, opiskeluun ja työskentelyyn. Huolestuttava muutos on tapahtunut heikosti lukevien nuorten kohdalla, joita tutkimukseen osallistuneista suomalaisista oppilaista oli vähän alle 14 %. Heidän osuutensa on kasvanut vuoden 2009 tutkimuksen jälkeen viisi prosenttiyksikköä, mikä on paljon ja kertoo siitä, että yhä useammalla nuorella ei ole riittävä lukutaitoa opiskelussa ja yhteiskunnassa pärjäämiseen. (Leino & ym. 2019, 20, 23.)

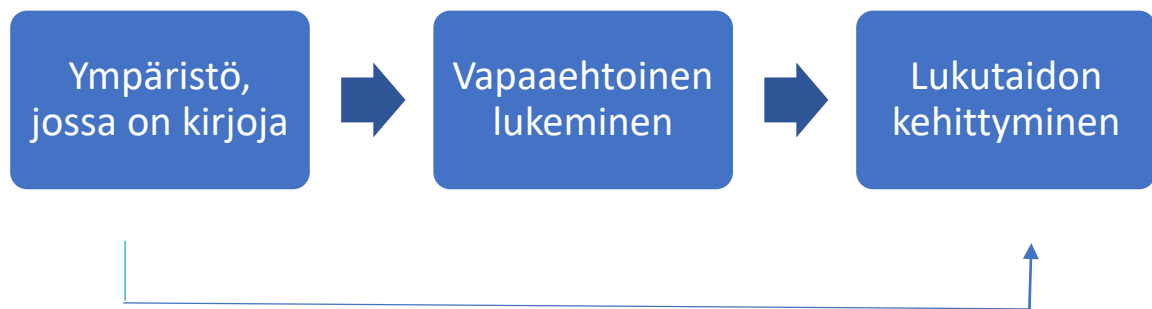
PISA 2018 –tutkimuksessa lukemista tutkittiin kahden eri kokonaisuuden näkökulmasta, lukemisen osa-alueiden ja tekstilähteiden kautta. Lukemisen osa-alueet oli vielä jaettu kolmeen lukutaitoa mittaavaan osaan: tiedonhakuun, luetun ymmärtämiseen ja tulkintaan sekä luetun pohdintaan ja arviointiin. Näistä parhaiten suomalaisnuorilta onnistui tiedonhaku, ja ero osaamisessa verrattuna luetun ymmärtämiseen, tulkintaan, arviointiin ja pohdintaan oli huomattava. Suomalaiset oppilaat osaavat siis varsin ansiokkaasti etsiä tietoa, mutta sen tulkitsemiseen ja arviointiin olisi tulevaisuudessa kiinnitettävä huomiota. (Leino & ym. 2019, 25.)

Toinen merkittävä lasten lukutaitoa koskeva tutkimus on PIRLS-tutkimus. Siinä keskitytään alakouluikäisten lukutaitoon eri maissa. Viiden vuoden välein toteutettava PIRLS-tutkimus kohdennetaan 4.-luokkalaisille oppilaille, joiden lukutaito on jo vakiintunut lukemaan opettelusta pitempien tekstien lukemiseen ja samalla luetun sisällön hyödyntämiseen, tai parhaimmillaan tekstistä nauttimiseen. Tutkimuksessa ei testata ainoastaan lukutaitoa, vaan selvitetään myös muita lapsen lukemiseen liittyviä tekijöitä. PISA-tutkimuksen tavoin viimeisin, vuonna 2016 tehty PIRLS-tutkimus, osoittaa suomalaisten lasten lukutaidon olevan hyvällä tasolla, tyttöjen pärjätessä poikia paremmin. Suomalaisilta lapsilta onnistui tietotekstien lukeminen hieman kaunokirjallisia tekstejä paremmin. Tie-

toa osattiin myös hakea paremmin kuin tulkita löytynyttä tietoa, mikä on samansuuntainen tulos kuin PISA-testissäkin. (Leino, Nissinen, Puhakka & Rautopuro 2017, 5, 14–20.)

Lukemisen tutkija ja kielitieteilijä Stephen Krashen (2004, 12, 17–18) käyttää termiä ”free voluntary reading”, joka voitaisiin vapaasti suomentaa pitkäkestoiseksi vapaaehtoiseksi lukemiseksi. Sillä tarkoitetaan sellaista säännöllistä ja toistuvaa lukemista, jossa lukija saa vapaasti valita lukemansa tekstin. Kouluissa vapaaehtoista lukemista voidaan toteuttaa esimerkiksi siten, että sekä oppilaat että opettajat sitoutuvat pitkäkestoiseen, hiljaiseen, itsekseen tapahtuvaan lukemiseen päivittäin 15 minuutin ajan. Tutkimusten mukaan ei-lukevat pojatkin tarttuvat tarpeeksi kiinnostaviin teoksiin, kun niiden lukeminen ei ole pakollista ja lukukokemusta ei kontrolloida mitenkään. Vapaaehtoisen lukemisen vaikutuksia lukutaidolle ja oppimistuloksille on tutkittu paljon eri oppimisympäristöissä ja maissa. Tutkimukset vahvistavat, että vapaaehtoinen säännöllinen lukeminen kehittää paitsi lukutaitoa, myös kirjoitustyyliä, kirjoitetun kielen rakennetta ja muita oppimistuloksia. Merkittävää on, että tulokset ovat samansuuntaisia, vaikka tutkimuksissa olisi käytetty eri metodeja ja vapaaehtoisen lukemisen määritelmiä.

Krashenin mukaan pitkäkestoinen vapaaehtoinen lukeminen voisi olla ratkaisu lukutaitokysymykseen ja yleisessä keskustelussa esille tulleeseen lukutaidon heikentymiseen. Vaikka monipuolista kirjallisuutta olisi runsaasti saatavilla, ei lukutaito kehity, jos kirjoja ei lueta. Kuviossa 1 on kuvattu kirjojen saatavuuden ja vapaaehtoisen lukemisen suhdetta lukutaidon kehittymiselle. On ajateltu, että ympäristö, jossa kirjoja on esillä, vaikuttaa myönteisesti lukutaitoon ja näin todistetusti jossain määrin onkin. Kirjat itsessään eivät kuitenkaan paranna lukutaitoa. Luettu, ja mielellään vapaaehtoisesti ja oman mielenkiinnon perusteella valittu teos, vaikuttaa lukutaitoon positiivisesti. (Krashen 2004, 48–49.)

Kuvio 1. Kirjojen saatavuuden ja vapaaehtoisen lukemisen suhde lukutaidon kehittymiselle. (Krashen 2004, 48.)

2.2 Lapset ja nuoret lukijoina

Lapset ja nuoret lukevat koulussa ja kotona hyvin monenlaisia tekstejä, kuten esimerkiksi oppikirjoja, kaunokirjallisuutta, sarjakuvia, erilaisia lehtiä ja erilaisia digitaalisia sisältöjä. Lasten lukutaidolle on hyödyksi kaikki lukeminen. PISA 2000 -tutkimuksen aineistojen pohjalta on havaittu, että nuorista voidaan tunnistaa neljän tyyppisiä lukijoita: yksipuoliset aikakauslehtien lukijat, sanoma- ja aikakauslehtien lukijat, erilaisten lehtien ja sarjakuvien lukijat sekä monipuoliset kirjojen ja lehtien lukijat. Suomalaisista nuorista suurin osa kuului ryhmään erilaisten lehtien ja sarjakuvien lukijat. (Linnakylä 2004, 167–171.)

Sulkunen ja Nissinen (2014, 34, 39–41, 46) ovat puolestaan kuvanneet PISA 2009 -tutkimuksen aineistojen pohjalta suomalaisten nuorten lukijaprofiileja. He ovat jakaneet nuoret seitsemään eri lukijaryhmään: monipuoliset kaunokirjallisuuden suosijat, yksipuoliset kaunokirjallisuuden suosijat, monipuoliset kaunokirjallisuuden kaihtajat, lehti- ja verkkotekstien keskimääräiset lukijat, lehtitekstien aktiiviset lukijat, sarjakuvien lukijat sekä lukemista karttavat. Eniten suomalaisnuoria sijoittui monipuolisiin kirjallisuuden kaihtajiin. Tässä ryhmässä kaunokirjallisuutta luetaan tavanomaista vähemmän, ja muiden tekstien sekä verkkotekstien lukeminen puolestaan on aktiivisempaa. Lukemiseen tässä ryhmässä suhtaudutaan keskivertoa kielteisemmin, ja digitaalisten sisältöjen viihteellinen käyttäminen on vertailuryhmistä kaikkein runsainta. Merkillepantava ero vuo-

den 2000 PISA-aineistosta tehtyyn lukijaprofiilianalyysiin on se, että vuonna 2009 kaikissa ryhmissä luettiin aktiivisesti verkkotekstejä, mikä kuvaa hyvin digitaalisen lukemisen lisääntymistä nuorten keskuudessa.

Lastenkirjainstituutti toteutti vuonna 2019 Kiva luke! –kyselytutkimuksen, jonka tavoitteena oli etsiä keinoja mielekkään lukemisen löytämiseksi kaiken tasoisille lukijoille. Kyselyyn vastasi 1505 ihmistä, ja tuloksista käy ilmi hyvin monenlaisia lukemiseen ja luku-tottumuksiin liittyviä seikkoja. Kyselyn pohjalta Martikainen on tarkastellut eri-ikäisiä lapsia ja nuoria lukijoina ja kuvannut tietyille ikäryhmälle tyypillisiä lukemiseen liittyviä ominaisuuksia. 4–6-vuotiaiden ryhmä on nimetty innokkaiksi iltasadun kuuntelijoiksi, ja lähes kaikille vastaajille luettiin säännöllisesti ääneen. Kiinnostaviksi koettiin kuvitetut kirjat ja omaa mielenkiintoa vastaavat tarinat. Parhaaksi lukuhetkeksi koettiin rauhoittuminen sadun äärelle illalla ennen nukkumaan menoa. Pienet filosofit ovat 7–9-vuotiaita lukijoita, jotka ovat vielä hyvin innokkaita lukemaan. Mieluisia aihealueita olivat esimerkiksi jännitys, seikkailu, eläintarinat ja harrastuksiin liittyvät kirjat. Lukemista harrastettiin erityisesti silloin, kun ei ollut muuta tekemistä tai joku hyvä kirja vaan sattumalta osui käteen. Myös tutut kirjasarjat ja ulkoasultaan kiinnostavat kirjat saivat tämän ikäryhmän lukijat tarttumaan teokseen. 10–12-vuotiaiden vastauksista korostui hyvin monipuolisten sisältöjen lukeminen. Lähes kaikki genret mainittiin kiinnostavina ja hyvä kirja itsessään oli paras lukemiseen motivoiva tekijä. 13–15-vuotiaat on helppo jakaa lukemista rakastaviin ja vihaaviin nuoriin. Heidänkin kohdallaan luettavaksi valikoitui helposti entuudestaan tutun kirjailijan teos. Nuoret tarttuivat kirjaan tyypillisimmin silloin, kun ei muuta tekemistä ole tai koulun joko innostamana tai pakottamana. Lukemista vähentävinä tekijöinä mainittiin ajan puute, jolla viitattiin harrastuksiin ja koulunkäyntiin. Sen sijaan tietokoneella pelaaminen ei noussut vastauksista esille lukumääriin vaikuttavana tekijänä. 16–19-vuotiaiden lukijoiden vastauksista muodostui mielikuva yksilöllisistä lukijoista, joiden kohdalla on vaikea esittää tyypillistä luettavaa sisältöä tai tapaa. Hyvän lukukokemus kuvattiin rauhalliseksi tilanteeksi, johon ei liity häiriötekijöitä kuten puhelinta. Arjen kiireet sen sijaan koettiin lukemista vähentäväksi tekijäksi. (Martikainen 2019, 13–14, 17–28.)

Kun puhutaan lukemisesta, käsitetään se yleensä joko kauno- tai tietokirjallisuuden lukemiseksi. Tämän päivän yhteiskunnassa ihmiset, niin lapset, nuoret kuin aikuisetkin, lukevat arjessa yhä enemmän sisältöjä huomaamattaan. Älypuhelimet, viestisovellukset, sosiaalinen media, lehdet, television tekstitettyt ohjelmat sekä erilaiset verkkotekstit edellyttävät kaikki lukemista. Lukeminen on muuttanut muotoaan erityisesti lasten ja nuorten kohdalla. Lukeminen on pirstaleisempaa eikä välttämättä edellytä pitkäkestoista keskittymistä kuten kirjan lukeminen. (Heikkilä-Halttunen 2015, 179.)

Lotta-Sofia Aaltonen (2019, 69, 75–79) on pilottitutkimuksessaan kartoittanut digitaalista lukukokemusta nuorten lukumotivaation herättäjänä. Aaltonen tuo myös esiin lukemisen tapojen muuttumisen digitalisoitumisen myötä. Tutkimusaineiston nuorten mielestä lukeminen on tylsää, turhaa tai vaikeaa, mutta mahdollisuus kuunnella kirjaa koettiin positiiviseksi. Digitaalisuus tarjoaa nuorille väylän löytää mieluista lukemista, ja on heille luontevampi tapa lukea kirjaa kuin perinteisen fyysisen kirjan lukeminen. Digitaalisuuden voidaan siis todeta toimivan lukemaan innostavana elementtinä, ja olisikin tärkeä ymmärtää nuorten lukemiskulttuurissa tapahtunut muutos.

2.3 Lukemisen merkitys

Lukemisella on monia myönteisiä vaikutuksia ihmiselle, etenkin lapsen ja nuoren kasvaessa kohti aikuisuutta. Kirjat ja lukeminen voivat toimia tukena oman identiteetin kehityksessä. Omaa elämää ja itseä voi peilata tarinoiden kautta, samoin menneisyyden ja tulevaisuuden hahmottamista. Lukeminen tarjoaa myös mahdollisuuden tunteiden tunnistamiseen ja ymmärtämiseen. Tunteita voidaan käsitellä tarinoiden henkilöiden näkökulmasta, ja sitä kautta oppia hahmottamaan ja nimeämään myös omia, niin myönteisiä kuin kielteisiäkin, tunteita. Lukemisen kautta voi myös oppia empatiakykyä ja päästä tutustumaan erilaisiin maailmoihin ja omasta elämästä poikkeaviin elämäntilanteisiin. Lukeminen tukee myös luovuuden kehittymistä ja antaa mielikuvitukselle mahdollisuuden kuvitella kirjan tapahtumia ja henkilöitä. (Pahkinen 2002, 8–12.)

Marika Helovuori (2016, 15–16) on listannut lukemisen kiistattomia etuja. Kun lapselle luetaan ääneen, vaikuttaa se myönteisesti tunnetaitojen kehittymiseen. Mielikuvitus, sanavarasto ja taito kertoa tarinoita kehittyy, samoin kuin lapsen itsetuntemus. Lukemisen kautta lapsi voi hahmottaa maailmaa ja käsitellä asioita eri näkökulmista. Myös Soininen

ja Merisuo-Storm (2015, 14) tuovat esiin sen, että lapsilla, joilla on vahva lukutaito, on myös vahvempi itsetunto. Laaksonen (2020, 108) korostaa lukemisen positiivista merkitystä lapsen kielelliselle kehitykselle, niin sanavaraston laajenemiselle kuin kielen rakenteen ymmärtämiselle. Lukemisen kautta lapsi voi harjoittaa myös keskittymiskykyään ja uuden tiedon omaksumista.

3 LUKEMINEN ALKUOPETUKSESSA

Alkuopetus käsittää peruskoulun kaksi ensimmäistä luokkaa. Perusopetuksen opetussuunnitelman (2014, 98) mukaan alkuopetuksen tärkein tehtävä on saada aikaan oppilaalle positiivinen kuva itsestään koululaisena ja luoda vankka perusta peruskoulun aikana tapahtuvaa oppimista varten. Vuosiluokkien 1–2 aikana jokaisen oppilaan on tarkoitus saavuttaa riittävän hyvä luku- ja kirjoitustaito ylemmille luokille siirtymistä ajatellen (Ketonen 2019, 117). Tässä luvussa kerrotaan lyhyesti tavallisimmista lukemaan oppimisen tavoista sekä kuvataan äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksen erityispiirteitä alkuopetuksessa.

3.1 Lukemaan oppiminen ja opettaminen

Lapset oppivat lukemaan hyvin eri aikaan. Tutkimusten mukaan noin kolmasosa suomalaisista lapsista on oppinut lukemaan ennen koulun alkamista. Jotkut lapset ovat siis sujuvia lukijoita ensimmäisen luokan alkaessa, ja toiset vasta harjoittelevat kirjaimia. Oppilaiden väliset taitoerot voivat olla suuria, mikä edellyttää opetuksen eriyttämistä taitotason mukaisesti. Lähes kaikki lapset saavuttavat peruslukutaidon ensimmäisen luokan aikana. Kodeilla ja ystävillä on myös vaikutusta lukutaidon kehittymiselle. Kannustava ja myönteinen ilmapiiri kotona sekä lukemisesta innostuneet kaverit tukevat lukemaan oppimista. (Ketonen 2019, 105–107.)

Lerkkanen (2006) esittelee luku- ja kirjoitustaidon kehityksen yleisimmät teoriat, Firthin ja Ehrin mallit, jotka ovat muotoutuneet englannin kielen pohjalta, mutta pääpiirteittäin ovat sovellettavissa myös suomen kieleen. Teoriat ovat pääosin saman sisältöisiä ja molemmissa ajatuksena on, että oppiminen etenee vaiheittain seuraavalle tasolle harjoittelun kautta. Lerkkanen on Firthin ja Ehrin mallien pohjalta kuvannut lukutaidon oppimista neljän eri kehitysvaiheen kokonaisuudeksi. Ensimmäisessä, esi-alfabeettisessa, vaiheessa lapsi arvaa ja tunnistaa sanoja tutuissa asiayhteyksissä ja tarkkailee aktiivisesti ympäristöstään löytyviä kirjaimia ja tekstejä. Hän esimerkiksi yhdistää tietyn sanan johonkin logoon ja samalla oppii yksittäisiä kirjaimia. Lapsi myös ymmärtää, että kirjoissa on tekstiä, ja on lukevinaan sitä, vaikka ei todellisuudessa vielä osakaan lukea. Toisessa, osittais-alfabeettisessa, vaiheessa lapsi oppii tunnistamaan joidenkin kirjainten ja äänteiden vas-

taavuuksia ja voi esimerkiksi sanan alkukirjaimen perusteella tunnistaa sanan. Kolmannessa, alfabeettisessa, vaiheessa lapsi oppii yhdistämään kirjaimen ja äänteen lukiessaan ja siten jo lukee yksittäisiä sanoja. Harjoittelemalla lukemiseen tulee sujuvuutta ja luetun tekstin määrä lisääntyy lauseiksi. Neljänteen, ortografiseen, vaiheeseen kuuluu kaksi osaa: vahvistumisen ja automatisoitumisen vaihe. Vahvistumisen vaiheessa lapsi jo tunnistaa lukiessaan kokonaisuuksia, kuten tavuja ja yksittäisiä sanoja, mikä nopeuttaa lukemista, kun jokaista äännettä ei tarvitse miettiä erikseen. Ortografisen automatisoitumisen vaiheessa lukutaito automatisoituu sujuvaksi ja virheettömäksi. (Lerikkanen 2006, 12–15.)

Lukemaan opettamisen menetelmät voidaan jakaa synteettisiin ja analyttisiin menetelmiin sekä niiden molempien piirteitä yhdisteleviin sekamenetelmiin. Suomen kielen lukemaan oppimiseen sopii hyvin synteettiset menetelmät, ja niitä suomalaisissa kouluissa onkin käytetty. Synteettiset menetelmät perustuvat siihen, että edetään pienistä osasista kokonaisuuksiin. Lukemaan opettelussa tämä tarkoittaa kirjaimista ja äännteistä etenemistä tavujen kautta sanoihin ja lopulta lauseisiin sekä pitempiin teksteihin. Analyttisissä menetelmissä lukemaan opettelemista puolestaan lähestytään merkityksistä ja kokonaisuuksista lähtien ja edetään pienempiä yksiköitä kohti, eli päinvastoin kuin synteettisissä menetelmissä. Analyttisissä menetelmissä korostetaan merkityksiä ja lukemisen kommunikatiivisuutta. Lukemaan oppimista edistää se, että käsiteltäväksi valitut asiat ovat lapselle tärkeitä ja liittyvät jotenkin hänen kokemusmaailmaansa. (Lerikkanen 2006, 59–60, 66–67.)

Perinteisten lukemaan opettamisen metodien rinnalla voidaan hyödyntää myös kirjallisuutta, jolloin hyödynnetään elementtejä analyttisistä menetelmistä. Helena Linna on toteuttanut opettamiensa luokkien kanssa erilaisia kokeiluja, ja eräs niistä on lukemaan oppiminen kirjallisuuden avulla. Esikuvana on toiminut yhdysvaltalainen Sharon Taberski ja hänen tapansa työskennellä oppilaiden kanssa. Jokainen oppilas saa omaa taitotasoaan vastaavaa materiaalia, ja opettaja käyttää eri opetustapoja koko luokan, pienryhmän ja yhden oppilaan kanssa toimiessaan. Kirjallisuuden käyttäminen lukemaan opettelussa perustuu itsenäiseen lukemiseen. Aluksi Linna selvitti oppilaiden lukutaidon tason, ja sen jälkeen jakoi heidät kolmeen ryhmään osaamisen mukaan: lukemaan opettelevat,

hieman lukevat ja hyvät lukijat. Luokassa oli jokaiselle lukijaryhmälle paljon sopivaa lukemista ja kirjat oli merkitty vaatimustason mukaan värikoodeilla. Oppilaat pystyivät värikoodin avulla valitsemaan vapaasti oman taitotasonsa mukaista lukemista. Lukemaan opettaminen tapahtui lukemalla kirjoja ryhmissä ja yksilöllisessä lukuhetkessä opettajan kanssa, eli opetuksessa toistuivat ryhmässä tekeminen ja yksilöllinen huomiointi. Luetuista teksteistä keskusteltiin, ja opettaja myös luki ääneen joka päivä. Koko luokan yhteisillä tunneilla keskityttiin kirjoittamiseen ja kieliopillisiin taitoihin. Lukemaan oppiminen kirjallisuuden avulla herätti oppilaissa halun lukea kirjoja, ja kaikki saavuttivat luku- taidon syyslukukauden aikana. (Linna 2012, 47–50.)

3.2 Äidinkielen ja kirjallisuuden opetus alkuopetuksessa

Perusopetuksen tavoitteena on tarjota kaikille hyvät ja tasa-arvoiset edellytykset kasvuun, kehitykseen ja oppimiseen. Perusopetuksen toimintaa määritellään perusopetuslailla ja –asetuksella, valtioneuvoston asetuksilla, opetussuunnitelman perusteilla ja paikallisilla opetus- sekä lukuvuosisuunnitelmilla. Paikallisen opetussuunnitelman tarkoitus on luoda pohja päivittäiselle työskentelylle, ja samalla mahdollistaa koulujen toiminnan yhdistäminen muiden paikallisten lasten ja nuorten parissa toimivien tahojen kanssa. (Perusopetuksen... 2014, 9.)

Alkuopetuksen vuosiluokilla 1 ja 2 äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksen keskeisenä tavoitteena on vahvistaa ilmaisu- ja vuorovaikutustaitoja oppilaiden omien kykyjen mukaan. Lisäksi tavoitteena opettaa kirjoittamisen, lukemisen ja toisten kuuntelemisen perustaitoja. Oppimisympäristöistä ja työtavoista rakennetaan monipuolisia niin sisällöltään, keinoiltaan kuin ihan fyysisiltä tiloiltaankin. Suomen kielen ja kirjallisuuden opetuksen tavoitteet alkuopetuksessa ovat vuorovaikutustilanteissa toimiminen, tekstien tulkitseminen ja tuottaminen sekä kielen, kirjallisuuden ja kulttuurin ymmärtäminen. (Perusopetuksen... 2014, 104-107.)

Alkuopetuksen yhtenä laaja-alaisen osaamisen alueena on monilukutaito (Perusopetuksen... 2014, 100). Paljon esillä oleva monilukutaito tarkoittaa pienimpien oppilaiden kohdalla kiinnostuksen herättämistä erilaisiin teksteihin, niistä keskustelemiseen ja tekstien tuottamisen harjoitteluun. Alkuopetuksessa opetuksen tavoitteena on tutustuttaa oppilasta monipuolisesti kieleen, kirjallisuuteen ja kulttuuriin. (Ketonen 2019, 105.)

Myös Linnan mukaan alkuopetuksessa on keskeistä kiinnostuksen herättäminen lukemiseen, kielen ja sanavaraston rikastaminen sekä ajattelun kehittäminen. Kirjallisuuden opetus alkuopetuksessa luo omalta osaltaan pohjaa lapsen suhtautumiselle kirjoihin ja lukemiseen. Jokaisen olisi saatava omalle lukutaidolleen sopivaa kiinnostavaa luettavaa, ja keskeistä on lukukokemusten jakaminen ja elämyksellisyys. Kirjojen on aluksi oltava tarpeeksi helppoja ja vähän tekstiä sisältäviä, jotta oppilas jaksaa ja pystyy lukemaan kirjan kokonaan. Lukuinto herää, kun huomaa lukeneensa kokonaisen kirjan. (Linna 2012, 6–10.)

4 LUKEMAAN INNOSTAMINEN

Jokainen suomalainen saa peruskoulussa äidinkielen ja kirjallisuuden opetusta, ja kirjasto tarjoaa myös kaikille tasapuolisen ja maksuttoman mahdollisuuden monipuolisten aineistojen lukemiseen. Tämän lisäksi erilaisten hankkeiden avulla pyritään kehittämään lasten ja nuorten lukutaitoa sekä innostamaan heitä lukemaan yhä enemmän. Edellä kuvatun toiminnan tavoitteena on saada lukeminen luontevaksi ja miellyttäväksi osaksi lasten tavallista arkea. (Opetushallitus 2021, viitattu 13.2.2021.)

Tässä luvussa esitellään kirjallisuuden ja lasten lukemiseen liittyvän aikaisemman tutkimuksen kautta sitä, mitä lasten lukemaan innostamiseksi voidaan tehdä kodeissa, kouluissa ja yleisissä kirjastoissa. Lisäksi esitellään koulun ja kirjaston yhteistyötä ja kokemuksia yhteistyön onnistumisesta.

4.1 Kotona

Kodilla on suuri merkitys lapsen lukutaidon kehittymiselle ja sille, miten lapsi lukemiseen ja kirjoihin suhtautuu. Lapset oppivat ja omaksuvat asioita mallioppimisen kautta, ja vanhempien käyttäytymisellä ja esimerkillä on merkitystä lapsen lukemisen ja kirjoittamisen oppimiselle. Jo ennen kouluikää vanhemmat luovat pohjaa lapsen lukuasenteelle. (Soininen & Merisuo-Storm 2015, 12.) Myös kansainvälisestä lasten lukutaitotutkimuksesta, PIRLS-tutkimuksesta, kävi ilmi vanhempien esimerkin ja perheen yhteisten lukemiseen liittyvien toimintojen merkitys paitsi lapsen lukemaan oppimiselle myös lukuasenteelle (Leino ym. 2017 33–36). Lukuisissa muissakin tutkimuksissa on havaittu se, että jos kodissa arvostetaan lukemista ja kirjoja, näyttää se positiivisesti ihmisen lapsuudessa ja myöhemmässäkin elämässä. Lapsista tulee lukijoita lukemalla, ja aikuisen rooli on tarjota lapselle aikaa lukea yhdessä sekä keskustella ja jakaa lukukokemuksen synnyttämiä ajatuksia ja tunteita. (McKechnie 2018, 73–77.)

Kotien ja vanhempien rooli lukemaan innostamisessa on siis tärkeä. Vaikka perustaa on luotu jo vauvasta ja varhaisesta lapsuudesta lähtien, ei vanhempien roolia saa unohtaa koulun alettua eikä vielä siinäkään vaiheessa, kun lapsi oppii itse lukemaan. Lukuvarttimenetelmä on toimiva lukemaan opettelevien alkuopetuksen oppilaiden ja vanhempien

yhteisenä lukuhetkenä. Aikuinen voi lukea kirjaa ääneen lapselleen lukuvartin ajan. Lapsen lukutaidon kehittyessä lukuaika voidaan jakaa, ja lopulta lapsi voi lukea aikuiselle. Luetusta tekstistä keskustellaan ja vaihdetaan mielipiteitä. Parhaimmillaan yhteisen toiminnan kautta lapsi saa nauttia rauhallisesta hetkestä aikuisen kanssa ja lukemisesta tulee onnistunut jaettu kokemus. (Seppänen 2004, 19–20.) Vanhempien kannattaa luoda arkeen erilaisia lapsen kanssa toteutettavia lukurutiineja, joista on hyvä pitää kiinni mahdollisimman kauan. Kirjoista ja lukemisesta voi tehdä luontevan osan elämää, jolloin lukeminen säilyy osana lapsen ja nuoren arkea myöhemminkin, vaikka rinnalle tulisi muita harrastuksia. (Laaksonen 2020, 113–114.)

Kotona voidaan pienillä ja melko arkisillakin teoilla vaikuttaa lapsen lukemiseen. Kirjastossa yhdessä käyminen ja sopivan lukemisen etsiminen on luonteva tapa tuoda kirjoja kotiin lapsen saataville. Kirjojen lisäksi kannattaa muistaa myös muut aineistot, kuten aikakauslehdet. Tärkeintä on, että lapsi lukee jotain. (Herajärvi 2002, 18–19.) Lukeminen on lapselle mielekkäämpää, jos hän saa itse valita sen mitä lukee. Lukemisen pitäisi olla hauskaa. (McKechnie 2018, 92.) Lukemaan innostamiseen voidaan kotonakin käyttää erilaisia palkitsemisen keinoja. Esimerkiksi peliaikaa voi ansaita lukemalla jonkun tietyn ajan tai sivumäärän tai nukkumaanmenoaikaa siirtää myöhäisemmäksi lukemalla. (Laaksonen 2020, 115.)

4.2 Koulussa

Lukemaan innostamisen keinoja voidaan lähestyä monesta näkökulmasta. Laajat tekstivalikoimat, lukemiseen liittyvät erilaiset tavoitteet, sopivantasoinen lukeminen, oppilaalle merkitykselliseen toimintaan liittyvä lukeminen ja lukemisen tekeminen sosiaalisiksi toiminnaksi tarjoavat opettajalle lukuisia vaihtoehtoja lukemaan innostamiseen. (Aerila & Kauppinen 2019, 35.)

Lukuklaani-hanke on Lastenkirjainstituutin ja Suomen kulttuurirahaston vuosina 2018–2019 toteuttama hanke, jossa suomalaisille ala- ja yläkouluille lahjoitettiin kirjoja. Hankkeen tavoitteena on tarjota lapsille ja nuorille lukemista sekä innostaa heitä lukemaan. Kirjojen mukana koulut saivat käsikirjan, joka sisältää ohjeita lukupiirityöskentelyyn ja valmiita ehdotuksia erilaisiin toteutuksiin. Hankkeen aikana järjestettiin myös koulutusta opettajille. (Lukukeskus 2021, viitattu 2.3.2021.)

Lukuklaani-hankeen koordinaattorina toiminut Lotta-Sofia Aaltonen korostaa sen merkitystä, että kouluissa ja luokahuoneissa on esillä runsas ja monipuolinen kirjavalikoima. Oppilaat tarttuvat helpommin kirjoihin, kun niitä on esillä. Harvalla koululla on yleinen kirjasto välittömässä koulurakennuksen läheisyydessä, mikä luo osaltaan haasteita kirjastokäynneille. Koulut kokevat tärkeäksi, että samaa kirjaa on saatavilla useita kappaleita, jotta niitä voidaan lukea ryhminä tai luokkana. Tämä mahdollistaa kirjan käsittelyn kaikkien oppilaiden kesken ja kannustaa myös pitkäjänteiseen lukemiseen. (Aaltonen 2020, 4–8.)

Lapset innostuvat helposti kilpailuista, joten lukemiseen voidaan koulussa liittää haasteita ja tavoitteita. Lasta kannustavia tapoja ovat erilaiset lukubingot tai lukukortit, joihin merkitään lukukerrat. Minuuttilukemisessa oppilas voi seurata oman lukunopeutensa kehittymistä. Lukutuokion voi luokassa pitää eri paikoissa tai rakentaa lukumajan, ja lukea voi vaikkapa pehmolelulle. Lukemisen voi ulottaa helposti yli oppiainerajojen, kun lukupehmoo tehdään käsityötunnilla. (Aerila & Kauppinen 2019, 82–92.)

Rosanna Järvinen ja Riina Raninen ovat pro gradu -tutkielmassaan tutkineet luokanopettajan ääneen lukemisen merkitystä lukuinnon ja lukutaidon vahvistamisessa. Tutkimusmenetelminä käytettiin oppilaiden ja opettajien haastatteluja sekä ääneenlukutapahtumien havainnointia. Kohderyhmänä oli 3.- ja 4.-luokkalaisia ja heidän opettajansa. Opettajien ajatuksena oli, että ääneen lukemalla he tukevat oppilaiden oppimista ja esimerkiksi sanavaraston karttumista, mutta myös antavat lukuvinkkejä ja antavat mallin aikuisesta lukijasta innostaen sitä kautta oppilaita lukemaan. Oppilaat kokivat ääneen lukemisen pääsääntöisesti myönteisenä, joskaan he eivät kokeneet sen vaikuttavan omaan lukemiseensa. Tutkimuksesta kävi kuitenkin ilmi, että ääneen lukeminen sisältää monia elementtejä, jotka toimivat parhaimmillaan lukuintoa lisäävinä tekijöinä. Lukuhetken tunnelman ja eläytymisen kautta opettaja voi luoda oppilaille elämyksellisen kokemuksen. Kirjavallinnan merkitys korostuu, ja opettajien valitsemiin kirjoihin oltiin tyytyväisiä. (Järvinen & Raninen 2020, 6, 56–58, 65–67, 75–77.)

Tiina Kilpeläinen on pro gradu -tutkielmassaan haastattelututkimuksen avulla kartoittanut luokanopettajien käsityksiä lukuharrastuksesta ja opettajien koulussa käyttämiä keinoja lukuharrastuksen tukemiseen. Vastauksista nousi esille sen merkitys, että opettaja

tuntee hyvin oppilaansa, jolloin hän voi tarpeen tullen eriyttää lukemiseen liittyvää toimintaa taitotasojen mukaan. Tekstejä voidaan lukea myös parin kanssa ja pienryhmissä. Lukemiseen on liitetty myös palkitsemista, ja muun muassa erilaisilla lukujuhilla on tuotu toiminnallisuutta lukukokemukseen. Tässäkin tutkimuksessa tuli esille kirjojen esillä olemisen ja saatavuuden tärkeys. Käytännön keinoista mainittiin lukudiplomit ja pulpettikirjat. Myös opettajan lastenkirjallisuuden tuntemus nousi esille. Opettajien tavoitteena oli luoda oppilaille myönteinen mielikuva itsestä lukijana, mikä onkin arvokas lähtökohta lukemisesta innostumiselle. (Kilpeläinen 2017, 70–74.)

Tia Torvinen on Lukuklaani-hankkeesta saatuun aineistoon pohjautuvassa pro gradu – tutkielmassaan tutkinut hyviä ideoita ja tapoja, joita opettajat ovat käyttäneet kirjallisuuden opetuksessa. Vastauksista Torvinen erottelee sekä lukemaan innostamisen keinoja, että kirjallisuuden opetuksen keinoja. Lukemaan innostamisen keinot Torvinen on jakanut neljään pääryhmään, jotka ovat lukupuitteet, keräilyt ja palkitseminen, yhteisöllinen lukeminen ja lukuelämykset. Lukupuitteet ovat seikkoja, joiden tavoitteena on tehdä lukemisesta mukavaa ja miellyttävää. Koulun lukupuitteet Torvinen on jakanut vielä viiteen alaryhmään: kirjallisuuden esillä pitäminen, fyysinen ympäristö, sosiaalinen ympäristö, lukemiselle varattu aika ja sähköinen oppimisympäristö. (Torvinen 2019, 32–34.)

Keräilyt ja palkitseminen –ryhmä sisältää lukudiplomit, erilaiset lukutoukan tyyppiset ratkaisut, luetusta palkitsemisen ja kilpailut. Yhteisöllisellä lukemisella tarkoitetaan toimintoja, joita tehdään yhdessä, ja niihin liittyy lukeminen. Torvinen on aineistostaan poiminut seuraavat yhteisöllisen lukemisen muodot: parilukeminen, lukuparit, opettajan ääneen lukeminen ja vertaisvinkkaus. Lukuelämyksillä Torvinen tarkoittaa tapoja, joissa oppilaan lukukokemuksia ja elämyksien tuottamista pyritään laajentamaan esimerkiksi koulun ulkopuolisilla toiminnoilla, kuten esimerkiksi kirjailijavierailuilla, kirjastokäynnillä, elokuvilla ja teatterilla. (Torvinen 2019, 39, 42, 45.)

4.3 Kirjaston keinot

Yleisten kirjastojen toimintaa määritellään kirjastolailla, jossa määritellään myös kirjastojen tehtävät. Lukemaan innostamisen näkökulmasta kirjaston keskeinen tehtävä on tarjota kaikille tasapuolisesti pääsy monipuolisiin ja uudistuviin aineistoihin sekä edistää lukemista ja kirjallisuutta. (Laki yleisistä kirjastoista 1492/2016, 6 §.) Yleisten kirjastojen

laatusuosituksessa kerrotaan, millaista on laadukas kirjastopalvelu. Lasten- ja nuortenkirjallisuuden osalta todetaan, että uutta ja lapsia houkuttelevaa aineistoa on hankittava vähintään yksi lasten- tai nuortenkirja jokaista alle 15-vuotiasta kuntalaista kohti vuodessa. (Yleisten kirjastojen laatusuositus 2010, 51.) On siis tärkeää, että kirjastoilla on riittävästi uutta ja houkuttelevaa lastenkirjallisuutta valikoimissaan. Lukemaan voi innostua ainoastaan löytämällä sopivan kirjan, ja kirjaston tehtävä on mahdollistaa tämä. Kirjavinkkaus on ehkäpä kirjastojen eniten käyttämä lukemaan innostamisen keino. Sen tavoitteena on esitellä monipuolisesti erilaisia kirjoja ja saada lapsi näin innostumaan lumeisesta (Mäkelä 2015, 19).

Elisa Marttinen on pro gradu –tutkielmassaan tutkinut yläkoululaisten lukemaan innostamista yleisen kirjaston näkökulmasta. Marttisen tutkimuksessa selvitettiin kyselytutkimuksen avulla, millainen vaikutus kirjavinkkauksella oli 8.-luokkalaisten lukemaan innostumiselle. Vastauksista selvisi, ettei vinkkaus juurikaan innostanut nuoria lukemaan. Positiivisena nuoret kokivat sen, että pääsivät itse äänestämällä vaikuttamaan vinkattavaan aineistoon. Vinkkien puolestaan toivottiin olevan lyhyempiä, jolloin kirjavinkkari ehtii esittelemään useampia kirjoja. (Marttinen 2017, 40, 53–56.)

Marttinen haastatteli myös kolmea äidinkielenopettajaa. Opettajien eniten käyttämä lukemaan innostamisen keino oli kirjojen luetuttaminen oppilailla. Lukutaito ja innostus vaihtelivat paljon oppilaiden välillä. Kirjavinkkauksiin opettajat suhtautuivat positiivisesti, ja tyytyväisiä oltiin eritasoisten kirjojen esittelyyn. Myös vähemmän tunnettujen genrejen kirjoja toivottiin esiteltävän. Haasteeksi opettajat kokivat sen, kuinka saada oppilaat lainaamaan vinkattuja kirjoja. Koulun ja kirjaston yhteistyön tärkeimmäksi kehitysehdoitukseksi nousi säännölliset kirjastovierailut, tosin kirjaston vierailuja koululla toivottiin myös. Yhteistyön kirjaaminen opetussuunnitelmaan velvoittaisi kouluja, mutta toimivammaksi yhteistyön edistämiskeinoksi nähtiin koulun ja kirjaston oma yhteistyösuunnitelma. (Marttinen 2017, 57–63.)

Monilla kirjastoilla on myös tarjolla eri luokka-asteille suunnattuja lukudiplomeita, kirjastotunteja, erilaisia teemapäiviä ja tapahtumia. Niistä kerrotaan seuraavassa alaluvussa, joka käsittelee koulun ja kirjaston yhteistyötä.

4.4 Koulun ja kirjaston yhteistyö

Lukuinto-ohjelma on Opetus- ja kulttuuriministeriön valtakunnallinen ohjelma, jonka tavoitteena on ollut innostaa lapsia ja nuoria lukemaan. Lukuinto-toiminnan perusta on koulun ja kirjaston yhteistyö. Ohjelman kohderyhmänä ovat koulut, kirjastot ja kodit, ja se tarjoaa välineitä lukuinnon syöttämiseen ja toimivan yhteistyön rakentamiseen koulun ja kirjaston välillä. Hankkeen tuloksena syntyi Lukuinto-opas, joka antaa käytännön työkaluja arjen työhön lukemiseen innostamiseksi ja yhteistyön kehittämiseksi. (Ikonen 2015, 3.)

Pirkko Lindberg on lisensiaatintutkimuksessaan tutkinut Suomen yleisten kirjastojen kumppanuutta. Kyselytutkimuksen avulla selvitettiin etukäteen määriteltyjen kumppanuustahojen kanssa tehdyn yhteistyön tasoja, sen onnistumisia ja epäonnistumisia ja niihin liittyviä tekijöitä. Kyseessä oli laadullinen survey-tutkimus, jossa tutkimusaineisto hankittiin sähköpostitse Suomen yleisiin kirjastoihin lähetetyllä Webropol-kyselyllä. Kyselyyn vastanneet olivat kirjastoammattilaisia, ja tässä tutkimuksessa tulee esiin kirjaston näkökulma kumppanuudesta. Aineistoa tulkittiin sekä kvantitatiivisin että kvalitatiivisin menetelmin. Yhtenä kumppanuustahona tutkimuksessa olivat peruskoulut, jotka oli määritetty toiseksi tärkeimmäksi kumppanuustahoksi yleisille kirjastoille. Oman tutkimukseni kannalta juuri nämä peruskoulut koskevat tulokset ovat kiinnostavia. (Lindberg 2014, 4, 63–66.)

Lindbergin tutkimuksesta nousee hyvin voimakkaasti esiin tarve yhteistyön yhteiselle suunnittelulle, johon osallistuvat ja sitoutuvat sekä kirjastot että peruskoulut. Molemmilla toimijoilla on sama arvopohja ja yhteistyötä pääsääntöisesti pidetään arvossa. Kirjastojen taito markkinoida omaa osaamistaan nousee esiin. Kirjastojen henkilökunnalla on paljon osaamista erilaisilla alueilla. Se pitäisi tehokkaammin saada opettajien tietoisuuteen ja sitä myötä hyödynnettäväksi. Toisaalta tuloksista käy ilmi myös yhteistyön yksipuolisuus, koulut hyötyvät kirjastoista esimerkiksi tiedonhaun opetuksen ja kirjavinkkausten myötä. Kirjastojen hyötynä voidaan kuitenkin nähdä se, että ne voivat antaa lapsille ja nuorille myönteisen kokemuksen kirjastosta, jolloin heidän on luontevampaa palata kirjastopalveluiden pariin vapaa-ajalla ja myöhemmin aikuisinakin. Toimivan yhteistyön sekä mahdollistajana että haasteena on kirjaston sijainti kouluun nähden. Lähekkäin sijaitsevat kirjasto- ja koulurakennukset luovat pohjan luontevalle yhteistyölle, kun taas

pitkä etäisyys toimii yhteistyötä vaikeuttavana tekijänä. (Lindberg 2014, 113–114.) Lindbergin tutkimusta ja kumppanuustasojen kuvailua on hyödynnetty Lukuinto-toiminnan koulun ja kirjaston yhteistyökaavion laatimisessa. Kaaviossa on hyvän, tehostuvan ja menestyvän yhteistyön tasot, joissa tarjotaan ohjeita yhteistyön kehittämiseen. (Ikonen ym. 2015, 14–15.)

Yhdysvaltalainen Patricia Montiel-Overall on tutkinut paljon koulukirjastonhoitajien ja opettajien yhteistyötä. Koulukirjastojen ja koulun toiminta Yhdysvalloissa on hyvin tiivistä. Opettajat ja koulukirjastonhoitajat voivat toimia opetustilanteissa työparina, ja työskentely on suunnitelmallista ja tavoitteellista. Tällaisen yhteistyön on useissa tutkimuksissa todettu parantavan oppilaiden oppimistuloksia. (Montiel-Overall 2007, 277–279.)

Koulun ja kirjaston yhteistyöstä on Suomessa tehty useitakin pro gradu –tutkielmia. Suurin osa niistä on tehty tietyn alueen kirjastoista ja kouluista. Marika Arvo on tutkinut kirjaston ja peruskoulun välistä yhteistyötä Louna-kirjastojen alueella. Hän on toteuttanut tutkimuksensa puolistrukturoidulla teemahaastattelulla haastatellen sekä ala- että yläkoulujen opettajia ja kouluyhteistyötä tekeviä kirjastoammattilaisia.

Arvon tutkimuksessa kartoitettiin lukemiseen ja lukuharrastukseen, tiedonhallinnan opetukseen sekä yhteistyön toimivuuteen liittyviä asioita. Omassa tutkimuksessani keskityn alakoulujen luokanopettajien vastauksiin ja erityisesti lukemista ja yhteistyötä koskeviin tuloksiin. Arvon tutkimuksessa tärkeimmiksi lukemaan kannustavaksi yhteistyömuodoiksi opettajat nimesivät lukudiplomit ja kirjavinkkauksen. Muita opettajien mainitsema lukemaan innostavia yhteistyömuotoja olivat kirjailijavierailut, kirjoituskilpailut, koululuokille varatut sarjakirjat sekä erilaiset yhteistyöprojektit. Yleisesti ottaen alakoulujen opettajat olivat tyytyväisiä kirjastoyhteistyöhön. Kehittämiskohteiksi mainittiin yhteistyön suunnittelu, koulujen toiveiden huomioiminen ja aikaresurssit. Opettajat toivoivat myös entistä selkeämpää tiedottamista kirjastoilta. Alakoulujen opettajat näkivät yhteistyön suunnittelun kehittämisen tärkeäksi ja olivat sitä mieltä, että OPS-uudistuksen myötä tämä olisi luonteva toteuttaa. (Arvo 2015, 51, 72, 83–84.)

Liisa Hopia on pro gradu –tutkielmassaan tutkinut opettajien käsitystä koulun ja yleisen kirjaston yhteistyöstä. Tutkimus tehtiin teemahaastatteluna yläkoulun äidinkielen ja kirjallisuuden opettajille, ja siinä kysyttiin kokemuksia ja mielipiteitä sekä tiedonhakuun että

lukemiseen liittyvistä oppitunneista. Tuloksista kävi ilmi, että pääasiassa yhteistyöhön oltiin tyytyväisiä. Haasteena koettiin aikataululliset seikat, välimatkat ja osittain tiedonhaun opetuksen sisällöt. Toisaalta niihin tiedonhaun oppitunteihin oltiin tyytyväisiä, joista oppilaat saivat hyötyä juuri senhetkisiin tarpeisiinsa. Lukemiseen innostavaa kirjavinkkausta toivottiin enemmän etenkin kahdeksasluokkalaisille. Opettajat myös toivoivat, että kirjastot tiedottaisivat kouluille aktiivisemmin palveluistaan. Esille nousi myös kirjaston yhteyshenkilön merkitys sekä ohjaus- tai vinkkaustunteja pitävän kirjastoammattilaisen pedagogiset taidot. (Hopia 2014, 2, 24–25, 36.)

Edellä esitellyissä tutkielmissa on tutkittu koulun ja kirjaston yhteistyötä useasta näkökulmasta. Tässä tutkimuksessa käsitellään alkuopetuksen tilannetta, mutta on tärkeä saada yleiskäsitys koko peruskoulun ja yleisten kirjastojen yhteistyöstä sekä sen onnistumisista ja haasteista, kirjastoammattilaisten, luokanopettajien ja aineenopettajien näkökulmasta. Samat sisällöt nousivat kaikissa tutkimuksissa esiin. Yhteistyömuotojen ja sisältöjen yhdessä suunnittelemisen tuli kaikissa tutkimuksissa esille ja samoin myös tiedottamisen merkitys. Kirjastojen täytyy aktiivisesti tarjota palveluitaan ja sisältöjään kouluille. Kirjaston sijainti kouluun nähden ja opettajien kiire koettiin haasteiksi. Aiemmin esitelty *Lukuinto-opas* tarjoaa yhteistyön kehittämisen työvälineeksi koulun ja kirjaston yhteistyökaaviota, joka mukaillee Pirkko Lindbergin kumppanuustasoja. Yhteistyökaaviossa on vaihteellinen kuvaus yhteistyön tasoista sisältäen käytännön toteutusehdotuksia. (Ikonen 2015, 14–15.)

Seinäjoen kaupunginkirjastolla on opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittama valtakunnallinen eritystehtävä, jonka tavoitteena on tukea lasten ja nuorten lukutaidon ja -innon edistämistä Suomen yleisissä kirjastoissa. Tätä tehtävää varten on koottu erityinen Lanu-neuvosto, jossa on lasten- ja nuorten kirjastotyötä tekeviä asiantuntijajäseniä koko Suomen alueelta. Lanu-neuvoston ensimmäisiä konkreettisia toimia on ollut kirjaston ja perusopetuksen yhteistyön mallipohjan luominen. Yhteistyösopimus perustuu kirjastolakiin ja opetussuunnitelmaan, ja siihen ottavat kantaa myös Äidinkielenopettajainliitto, Suomen luokanopettajat ry, Kirjastoseura, Kuntaliitto ja Lukuliike. Yhteistyön mallipohja sisältää periaatesopimusmallin, jossa sitoudutaan yhteistyöhön, määritellään tavoitteisiin,

viestintään, vastuisiin, kustannuksiin ja resursseihin liittyvistä asioista. Pohja yhteistyösuunnitelman laatimiseen antaa työkaluja siihen, miten yhteistyötä käytännön tasolla toteutetaan eri luokkatasoilla. (Seitajärvi & Similä 2020: Kirjastot.fi 2021.)

5 TUTKIMUSASETELMA

Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää, millaisia lukemaan innostamisen keinoja käytetään Kangasniemen kunnan alkuopetuksessa, ja miten koulun ja kirjaston yhteistyötä voisi kehittää entistä toimivammaksi. Tutkimuksessa kartoitetaan myös alkuopetuksen oppilaiden huoltajien ajatuksia lukemisesta. Tutkimuksen tarkoituksena on saada tietoa, jonka avulla Kangasniemen kirjasto voisi mahdollisimman hyvin tukea koulua ja kotiteja lasten lukemisessa.

5.1 Tutkimuskysymykset

Tutkimuksessa on kolme aihealuetta, joiden pohjalta tutkimuskysymykset on muotoiltu. Aihealueet ovat: alkuopetuksen oppilas lukijana, lukemaan innostamisen keinot ja kirjaston rooli lukemisen tukemisessa niin koulun kuin kodinkin näkökulmasta katsottuna.

Tämän tutkimuksen tutkimuskysymykset ovat:

1. Millaisia lukijoita alkuopetuksen oppilaat ovat?
2. Millaisia lukemaan innostamisen keinoja alkuopetuksessa käytetään?
3. Millaisia lukemiseen liittyviä käytäntöjä kodeissa on?
4. Miten kirjasto voisi kehittää toimintaansa?

Teoreettisessa viitekehyksessä on tuotu esille lukemisen tärkeyden merkitystä. Tutkimuksen kannalta on aiheellista selvittää, millaisia lukijoita alkuopetuksen oppilaat ovat niin opettajan kuin huoltajien näkökulmasta katsottuna. Jotta lapsi tarttuu kirjaan, on hänen kiinnostuttava siitä jostain syystä. Tutkimuksessa selvitetäänkin, millaisia erilaisia lukemaan innostamisen keinoja niin kodeissa kuin kouluissa käytetään, ja erottuuko jotkut tietyt keinot erityisen yleisiksi.

Kangasniemellä koulun ja kirjaston yhteistyö on aktiivista. Jokaiselle luokka-asteelle on tarjolla neljä erilaista oppituntia lukuvuoden aikana. Opettajien haastattelujen avulla saadaan todellinen käsitys siitä, mikä yhteistyössä on koettu toimivaksi ja mitä olisi mahdollista parantaa. Huoltajien kyselyn avulla kartoitetaan sitä, ovatko he tietoisia kirjaston palveluista, mitä palveluita he jo käyttävät ja mitä toiveita heillä olisi kirjastolle.

5.2 Tutkimuksen merkityksellisyys

Monissa tutkimuksissa on käynyt ilmi lasten ja nuorten lukutaidon heikkeneminen ja lukuharrastuksen väheneminen. Lukemisen kanssa lasten vapaa-ajasta kilpailevat monet harrastukset, ja yhteiskunnan digitalisoituminen tuo myös lukemiseen uudenlaisen lähestymistavan. Useissa tutkimuksissa on kuitenkin myös todettu, että säännöllinen ja vapaaehtoinen lukeminen ovat hyödyksi lapsen oppimistuloksille. Lukemisen hyödyt käyvät ilmi useilla muillakin elämän osa-alueilla. Edellä mainittujen seikkojen vuoksi on tärkeää löytää keinoja lasten lukemisen innon herättämiseksi ja sen säilyttämiseksi.

Tutkimus kohdennettiin Kangasniemen kunnan alkuopetukseen. Kangasniemen kirjaston lasten- ja nuortenkirjastotyö kuuluu omaan työnkuvaani, ja koen merkitykselliseksi jo nyt hyvin toimivan koulun ja kirjaston yhteistyön kehittämisen. Kirjastolle on tärkeää kuulla opettajien sekä myös vanhempien toiveita ja ajatuksia siitä, miten kirjasto voisi parhaiten tukea heitä lasten lukemaan innostamisessa. Tutkimuksesta saatujen tulosten avulla on tarkoitus kehittää jo olemassa olevaa koulun ja kirjaston välistä yhteistyötä opettajien toiveiden pohjalta, niin sisältöjen kuin muidenkin käytäntöjen osalta. Tutkimustulosten pohjalta voidaan myös luoda tarpeen mukaan uudenlaista lapsille suunnattua toimintaa.

Tutkimusaineistosta on tarkoitus saada tarkka kuva lukemaan innostamisesta Kangasniemen alkuopetuksessa sekä siitä, miten kirjasto voisi olla tukemassa lukemiseen liittyvissä asioissa koulua ja koteja. Vastaavaa tutkimusta ei paikkakunnalla ole aikaisemmin tehty, joten tämä tutkimus antaa uutta ja ainutkertaista paikallista tietoa, jota voidaan hyödyntää kirjaston toiminnassa. Lukemaan innostamista ja koulun ja kirjaston yhteistyötä on tutkittu aikaisemmin erilaisista näkökulmista ja eri ympäristöissä. Tämän tutkimuksen tuloksia voidaan verrata aikaisempaan tutkimukseen ja havainnoida mahdollisia yhtäläisyyksiä tai eroavaisuuksia sekä pohtia niiden syitä.

5.3 Tutkimusmenetelmät

Tämä on laadullinen tapaustutkimus, ja tässä luvussa kuvataan tarkemmin valittuja tutkimusmenetelmiä.

5.3.1 Tutkimusote

Tutkimuksen tavoitteena on saada mahdollisimman hyvä käsitys yhdestä tietystä aiheesta, tietyssä rajatussa kohderyhmässä. Tämän vuoksi oli perusteltua valita tutkimusotteeksi laadullinen tapaustutkimus. Laadulliselle tutkimukselle on ominaista se, että jostain ilmiöstä saadaan mahdollisimman syvä näkemys. Tutkimusta tehdään myös aidossa ja totuudenmukaisessa ympäristössä. Laadullisen tutkimuksen tunnusmerkkeihin kuuluu myös triangulaatio. Tämä tarkoittaa sitä, että tutkittavan ilmiön mahdollisimman kokonaisvaltaiseksi ymmärtämiseksi hyödynnetään useita eri lähestymistapoja ja aineistonkeruumenetelmiä. (Kananen 2017, 33–34.) Tapaustutkimukselle on keskeistä se, että etukäteen määritellystä yksittäisestä tapauksesta tai kokonaisuudesta pyritään saamaan mahdollisimman yksityiskohtaista tietoa. Aineistosta muodostuu kokonaisuus, joka koskee vain tätä tiettyä tapausta. Tapaustutkimukselle on tyypillistä myös tutkijan osallisuus, teoreettisen tiedon merkitys, useat tiedonhankintamenetelmät sekä teorian ja empirian vuoropuhelu. (Saarela-Kinnunen & Eskola 2015, 181, 185, 189.)

Tässä tutkimuksessa on nähtävissä myös etnografisia tunnusmerkkejä, koska työskenteleminen kirjastossa, ja myös koulumaailma on ollut aikaisemmin työkenttääni. Etnografiselle tutkimukselle on ominaista, että tutkija on jollain tasolla osa tutkittavaa ilmiötä. Etnografisessa tutkimuksessa tutkija pääsee syvemmälle ilmiön sisään ja pyrkii ymmärtämään sitä mahdollisimman perusteellisesti. (Kananen 2017, 46–47.)

5.3.2 Aineistonkeruumenetelmät

Tutkimuksessa käytettiin kahta eri aineistonkeruumenetelmää: haastattelua ja kyselyä. Haastattelut kohdennettiin Kangasniemen perusopetuksessa toimiville alkuopetuksen opettajille, joita oli tutkimushetkellä kahdeksan kappaletta. Kysely kohdennettiin Kangasniemen kunnan perusopetuksen 1.- ja 2.-luokkalaisten oppilaiden huoltajille. Molempia aineistonkeruumenetelmiä testattiin pilottihenkilöiden avulla.

Alkuopetuksen opettajien haastattelut toteutettiin puolistrukturoituina teemahaastatteluiluina. Haastateltaville ilmoitettiin käsiteltävät teemat etukäteen. Haastattelut etenivät eri teemoihin pohjautuvan rungon mukaan. Tavoitteena oli luoda haastattelusta mahdollisimman luonteva tilanne, jossa kuitenkin käytiin tutkimuksen kannalta keskeiset teemat läpi. Tilaa oli myös haastateltavan mahdollisille uusille näkemyksille.

Puolistrukturoidun haastattelun avulla voidaan varmistaa, että tutkija saa vastaukset tutkimuksensa kannalta oleellisiin kysymyksiin ja sisältöihin. Se antaa kuitenkin vapautta keskustella muistakin kuin tiukasti etukäteen määritellyistä asioista. Teemahaastattelussa keskustelu etenee etukäteen päätettyjen teemojen mukaan. Tutkija kuitenkin esittää tarkentavia kysymyksiä ja varmistaa, että saa vastaukset tutkimuksensa kannalta oleellisiin kysymyksiin ja sisältöihin. Teemahaastattelu edellyttää tutkijalta syvää ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä. (Puusa 2020, 111–113.)

Vanhemmille suunnattu kyselytutkimus sisälsi sekä monivalintakysymyksiä että avoimia kysymyksiä. Kysely oli luotu sellaiseksi, että vastaamiseen ei kulunut paljon aikaa, ja kysymykset oli muotoiltu mahdollisimman selkeiksi. Kyselyssä suosittiin spesifejä kysymyksiä, jolloin tulkinnan mahdollisuus vastauksen kohdalla on vähäisempi kuin yleisen tason kysymyksissä (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, 191). Kyselyn tuloksia analysoidaan laadullisen tutkimuksen näkökulmasta eikä yleistettävänä määrällisinä aineistoina.

5.3.3 Aineiston analyysimenetelmät

Laadullisten tutkimusten yleinen analyysimenetelmä on aineiston käsitteleminen sisällönanalyysia hyödyntäen. Tämä tarkoittaa sitä, että kerätystä aineistosta poimitaan oman tutkimuksen ja tutkimuskysymysten kannalta merkittävät vastaukset ja sisällöt. Ne luokitellaan, teemoitellaan tai tyypitellään, ja niiden pohjalta kirjoitetaan tuloksista yhteenveto. Laadullista sisällönanalyysia voidaan toteuttaa aineistolähtöisellä analyysillä, teoriaohjaavalla analyysillä tai teorialähtöisellä analyysillä. Aineistolähtöisessä analyysissä aineistosta muodostetaan teorettinen kokonaisuus, eikä sitä analysoida aiemman tutkimuksen tai teorioiden pohjalta. Teoriaohjaavassa analyysitavassa tutkimusaineistosta esiin tulevaa tietoa analysoidaan aikaisempia teorioita hyödyntäen. Tutkija voi yhdistellä ja vertailla omaa tutkimusaineistoaan ja aikaisempia, valmiita teorioita ja malleja. Teorialähtöinen analyysi on kaikkein perinteisin tapa analysoida aineistoa. Siinä joku tietty valmis malli tai teoria on koko tutkimuksen lähtökohtana, ja tutkimusaineistoa analysoidaan sen mukaan. Tyypillistä on, että jo tuotettua tietoa tutkitaan uudessa yhteydessä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 103–112.) Tässä tutkimuksessa käytetään aineiston analysointiin teoriaohjaavaa analyysia. Aineistoa analysoidaan omana kokonaisuutenaan, mutta ai-

kaisemmasta tutkimuksesta poimitaan malleja esimerkiksi aineistojen teemoitteluun. Tutkimuksen kautta saatu aineisto liitetään aikaisemmin esiteltyihin teoreettisiin käsitteisiin ja malleihin.

5.4 Tutkimuskohteet

Tässä luvussa esitellään Kangasniemen kirjasto ja kerrotaan myös koulun ja kirjaston yhteistyöstä Kangasniemellä.

5.4.1 Kangasniemen kirjasto

Kangasniemi on noin 5300 asukkaan kunta Etelä-Savossa (Kangasniemen kunta 2021a, viitattu 14.10.2021). Vuonna 1848 perustettu Kangasniemen kirjaston on yksi Suomen vanhimmista yleisistä kirjastoista. Tällä hetkellä kirjasto sijaitsee vuonna 2017 valmistuneessa Kansis-keskuksessa. Samassa rakennuksessa toimii yläkoulu, ja myös Kangasniemen lukio on samassa pihapiirissä.

Kangasniemen kirjasto on pienen kunnan moderni kirjasto, joka täyttää kirjatoslain yleisille kirjastoille määrittelemät tehtävät toimivien tilojen ja aktiivisen kirjastotyön kehittämisen ansiosta. Kangasniemen kirjasto toimii kohtaamispaikkana, jossa on tarjolla monipuolisesti erilaista aineistoa. Kirjastossa on myös luokkatila, joka tarjoaa mahdollisuuden opiskelulle, työskentelylle ja harrastamiselle. Aktiivinen tapahtumien järjestäminen on kirjaston arkea. Erityisesti viimeisten vuosien aikana on panostettu kaiken ikäisten lukuinnon herättämiseen ja ylläpitämiseen uudistamalla lukudiplomit. Lasten lukudiplomien visuaalisuuteen ja samalla houkuttelevuuteen kirjasto panosti merkittävästi muun muassa hankkimalla diplomien kuvituksen ammattilaiselta. Diplomikuvituksissa esiintyy kirjaston lukunalle Niilo Nalle. Lastenosaston värikkäät hyllyt ja kalusteet luovat iloisen kokonaisuuden, joka kutsuu perheitä viettämään aikaa kirjojen ja lautapelien äärelle.

5.4.2 Koulun ja kirjaston yhteistyö Kangasniemellä

Koulun ja kirjaston yhteistyö on Kangasniemellä hyvin aktiivista, vaikka mitään virallista yhteistyösopimusta, joka velvoittaisi osapuolia, ei olekaan. Kirjastolla kouluyhteistyöstä vastaa pääsääntöisesti yksi kirjastovirkailija, ja koulujen oppitunneille on varattu kouluyhteistyöstä vastaavan työntekijän työajasta kaksi arkipäivää, joiksi ovat vakiintuneet maanantait ja tiistait. Koulun ja kirjaston yhteistyötä on Kangasniemellä vahvasti ollut

tukemassa niin ala- ja yläkoulujen rehtorit kuin kirjastonjohtajakin. Kirjaston henkilökunta on saanut olla esittelemässä alkavan lukuvuoden toimintaa opettajien syksyn VESO-päivässä. Kouluyhteistyön arvostuksesta kertoo myös se, että kirjastonjohtaja osallistuu itsekin mahdollisuuksien mukaan kirjasto-oppituntien pitämiseen. Kirjasto sijaitsee yläkoulun kanssa samassa rakennuksessa, mikä osaltaan helpottaa yhteistyö tekemistä vanhempien oppilaiden kanssa.

Kangasniemen kirjastolla on tarjolla jokaiselle luokka-asteelle, esikoululaisista yhdeksäsluokkalaisiin, neljä erilaista kirjastotuntia lukuvuoden aikana. Kaikkien luokkien on siis mahdollista osallistua kirjavinkkaukseen, kirjastonkäytön oppituntiin, teematuntiin ja kirjavilimaattiin. Kirjavilimaatti tarkoittaa kirjan ja sen pohjalta tehdyn elokuvan tarkastelua ja vertaamista teosten oleellista sanomaa ja teemaa hyödyntäen. (Kangasniemen kunta 2021b, viitattu 19.11.2021.)

Edellä kuvattujen oppituntien lisäksi kirjasto tuottaa säännöllisesti uudistuvan lukudiplomin koulujen käyttöön. Luokilla on mahdollisuus suorittaa myös kulttuuridiplomia. Koska Kangasniemellä ei ole enää kirjastoautoa, toimitetaan kyläkouluille luettavaa keran kuukaudessa kirjakasseissa. Myös muille luokille kerätään kirjakasseja valmiiksi toiveiden mukaan. Kirjastossa on myös eri luokka-asteille kokoelma koulun sarjakirjoja, mikä tarkoittaa sitä, että koko luokalle löytyy sama kirja luettavaksi samanaikaisesti. Yläkoululaisille on kirjastotuntien lisäksi tarjolla muun muassa englannin- ja ruotsinkieliset kirjallisuustunnit, yläkoulun satutuokio ja tutkielmakerho, jossa voi käydä kirjoittamassa äidinkielen tutkielmaansa. Kirjasto järjestää vähintään yhden kirjailijavieraan lukuvuoden aikana esiintymään vaihdellen eri luokka-asteille.

5.5 Tutkimuksen lähtötilanne ja aineiston kerääminen

Kangasniemen kirjastossa ja sivistystoimessa on vuosien varrella ollut, ja on parhaillaankin, käynnissä monia lukemiseen liittyviä hankkeita, joiden tavoitteena on nimenomaan ollut lukuinnon herättäminen ja ylläpitäminen ja erilaisten lukijaryhmien huomioiminen. Tutkimukseni tavoitteena on kuulla mahdollisimman kattavasti niiden aikuisten, huoltajien ja opettajien ajatuksia ja kokemuksia, jotka lasten kanssa eniten aikaa päivän aikana viettävät. Tutkimusluvan tälle tutkimukselle myönsi Kangasniemen kunnan sivistys- ja hyvinvointijohtaja Mika Huovinen.

Tutkimuksen aineisto kerättiin kevään 2021 aikana. Koska tutkimuksessa tarkastellaan alkuopetuksen oppilaiden lukemiseen liittyviä seikkoja, on merkityksellistä, että oppilaille olisi tutkimushetkellä edes jonkinlainen lukutaito. Tämän vuoksi aineistonkeruu oli perusteltua ajoittaa kevätlukukauden loppupuolelle. Näin voidaan olettaa, että valtaosa ensimmäisenkin luokan oppilaista on saavuttanut jonkinlaisen lukutaidon. Samoin opettajille on muodostunut omat tavat toimia luokkansa kanssa, ja vanhemmille syntynyt näkemys lapsen lukuinnostasta. Molempia aineistonkeruumenetelmiä testattiin pilottihenkilöiden avulla.

Tutkimuksen toteuttamisessa ja myös tutkimusaineiston vastauksissa näkyy koronan vaikutus yhteiskuntaamme ja myös koulun ja kirjaston arkeen. Vaikka tarkoituksena ei ollut kartoittaa koronan vaikutusta toimintoihin, tulivat ne kuitenkin esille muuttuneina käytäntöinä ja toimintatapoina, jotka näkyvät väistämättä tutkimustuloksissa. Koulun ja kirjaston yhteistyöhön koronarajoituksilla oli suuri vaikutus, koska fyysisten kirjastotuntien pitäminen oli kiellettyä maaliskuusta 2020 lähtien. Teams-sovelluksen kautta oli mahdollista toteuttaa esimerkiksi kirjavinkkauksia.

Kangasniemen kunnan perusopetuksessa työskenteli tutkimushetkellä kahdeksan opettajaa, joilla oli oppilaina 1.- ja 2.-luokkalaisia lapsia. Keväällä 2021 Kangasniemellä oli toiminnassa vielä neljä kyläkoulua: Koittilan koulu, Otto Mannisen koulu, Vuojalahden koulu ja Äkryn koulu. Kyläkouluissa toimi yhdysluokat, mikä tarkoittaa, että alaluokassa opiskelivat esikoululaiset, 1.-luokkalaiset ja 2.-luokkalaiset. Poikkeuksen muodosti Otto Mannisen koulu, jonka alaluokassa opiskeli tutkimusajankohtana myös 3.-luokkalaiset. Kirkonkylän Kalliolan koulussa oli lukuvuonna 2020-2021 kaksi 1. luokkaa ja kaksi 2. luokkaa. Tutkimusaineiston toinen kokonaisuus muodostuu näiden alkuopetuksen opettajien haastatteluista. Puolet haastatelluista opettajista työskenteli kyläkouluilla yhdysluokassa ja puolet kirkonkylän isommassa koulussa yhden luokka-asteen oppilaiden opettajana. Tämä osuus tutkimusaineistosta sisältää siis kaikki Kangasniemen kunnan tutkimushetkellä alkuopetuksessa työskennelleet opettajat.

Tutkimuksen kannalta on erityisen merkityksellistä, että tutkimusaineisto käsittää kaikkien alkuopetuksen opettajien haastattelut. Pilottihaastattelu tehtiin 20.4. 2021 ja se on myös osa tutkimusaineistoa. Muille opettajille lähetettiin 21.4.2021 Wilman kautta haastattelupyyntö, ja loput haastattelut toteutettiin aikavälillä 29.4.2021 – 19.5.2021.

Haastattelujen toteuttamisen aikaan Kangasniemen kunnassa oli voimassa ohjeistus välttää ylimääräisiä kontakteja, ja ulkopuolisten henkilöiden vierailu kouluilla oli kielletty. Tämän vuoksi haastattelut toteutettiin Teams-sovellusta hyödyntäen. Teams oli luonteva valinta, koska kaikilla kunnan työntekijöillä on sovellus aktiivisessa käytössä. Haastattelut tallennettiin Teams-nauhoitteina sekä puhelimen sanelimeen varmuusnauhoitteina. Opettajille lähetetty saatekirje (liite 1) ja haastattelun runko (liite 3) löytyvät tutkimuksen liitteistä. Haastattelut on litteroitu siten, että on käytetty haastateltavan käyttämää kieltä ja ilmaisuja. Tämän vuoksi esimerkeiksi valitut sitaatit ovat puhekielisiä.

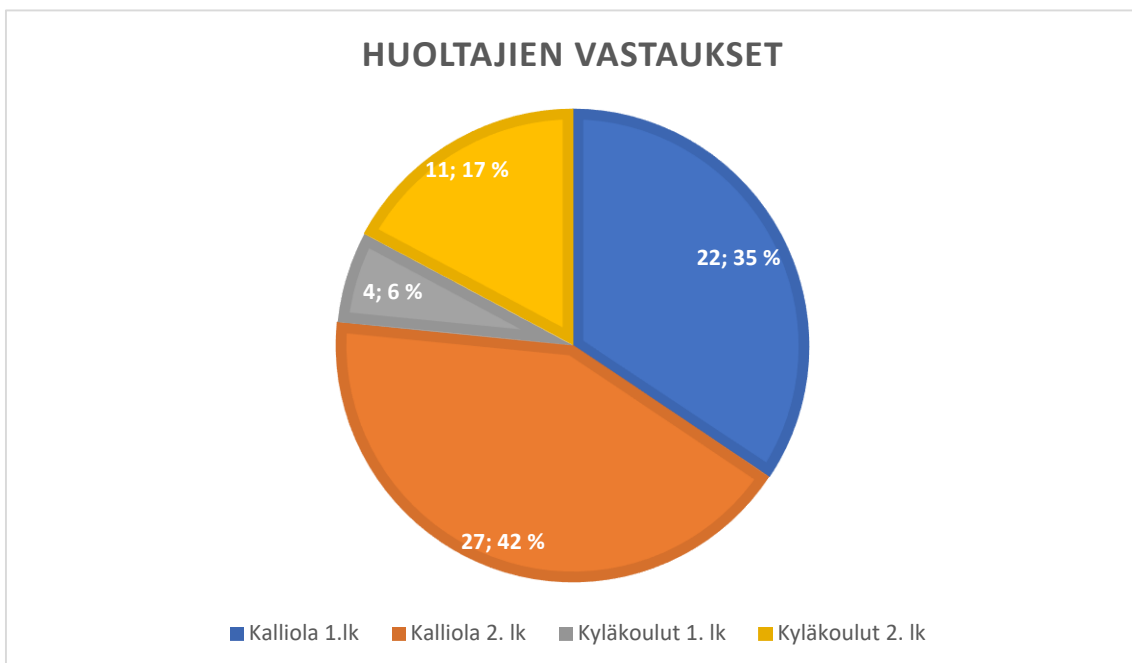
Tutkimusaineiston toinen osuus koostuu alkuopetuksen oppilaiden huoltajille suunnatuista kyselylomakkeista. Kyselyyn oli mahdollista vastata 26.4.2021 – 9.5.2021 joko sähköisesti Wilman kautta lähetettynä Webropol-kyselynä tai paperisella kyselylomakkeella. Kaikille kohderyhmän oppilaille toimitettiin koulun kautta kirjekuori, joka sisälsi saatekirjeen vanhemmille (liite 2) ja paperisen kyselylomakkeen (liite 4). Kaikki vanhemmat saivat myös Wilma-viestin, joka sisälsi saatekirjeen ja linkin kyselyyn. Kahdella eri vastaustavalla halusin varmistaa sen, että kaikki halukkaat varmasti täyttävät kyselyn. Tutkimushetkellä Kangasniemen kunnassa oli oppilastilastojen mukaan yhteensä 87 alkuopetuksen oppilasta, joista 41 oli 1.-luokkalaisia ja 46 oli 2.-luokkalaisia.

Huoltajille suunnattuun kyselyyn palautui kaikkiaan 65 vastausta, joista yksi oli jätettävä aineistosta pois osittain puuttuvien vastausten vuoksi. Tämä osuus tutkimusaineistosta koostuu siis 64 kyselylomakkeen vastauksista. Sähköisenä kyselyn täytti 28 huoltajaa ja paperisena versiona palautui 36 hyväksytysti täytettyä lomaketta. Sähköisesti täytettävään lomakkeeseen oli määritelty kysymyksiin numerot 14 ja 19 valittavaksi kolme vastaajan mielestä sopivinta vaihtoehtoa. Paperisissa lomakkeissa osa vastaajista oli ohjeesta huolimatta valinnut joko vähemmän tai enemmän vaihtoehtoja. Nämä lomakkeet otettiin kuitenkin mukaan tutkimusaineistoon, koska katsoin tutkimuksen kannalta olevat tärkeää, että mahdollisimman monen huoltajan näkemykset ovat mukana aineistossa. Tutkimusaineistoa tulkitaan laadullisesta näkökulmasta, joten tutkimuksen kannalta tällä poikkeuksella on nähdäkseni ainoastaan hyödyllinen merkitys. Vastausprosentiksi muodostui 74 %, mitä voidaan pitää onnistuneena aineistonkeruuna.

6 TULOKSET

Tämän luvun alaluvuissa esitellään tutkimustulokset vastaten samalla aineiston pohjalta tutkimuskysymyksiin. Aineisto kerättiin kahdella tavalla: haastattelulla ja kyselyllä. Haastatteluaineisto koostuu kahdeksan alkuopetuksen opettajan teemahaastattelun sisällöistä. Opettajista neljä toimi kyläkoulun yhdysluokan opettajana, opettaen 0.–2. luokkalaista, kaksi opetti 1. luokkaa ja kaksi opetti 2. luokkaa Kalliolan koulussa kirjonkylällä.

Kyselyaineisto koostuu 64 huoltajan vastauksista. Kirkonkylän koululta tuli yhteensä 49 vastausta ja kyläkouluilta yhteensä 15 vastausta, jolloin niiden yhteiseksi vastausprosentiksi muodostuu 74 %. Kyläkouluja on käsitelty tuloksissa yhtenä kokonaisuutena oppilaiden vähäisen lukumäärän ja yksityisyyden säilymisen vuoksi. Alla olevasta kuviosta 2 käy ilmi se, miten eri luokka-asteiden ja koulujen oppilaiden huoltajien vastaukset jakautuivat. Vaikka aineistossa on määrällisesti enemmän Kalliolan koulun vastauksia, on merkittävää, että prosentuaalisesti sekä Kalliolan että kyläkoulujen kyselyyn vastasi yli 70 % huoltajista. Äidit olivat ahkerampia vastaamaan (86 %) kuin isät (14 %) ja 41 % ilmoitti olevansa tytön huoltaja ja 58 % pojan huoltaja. Yksi vastaaja ei halunnut kertoa lapsensa sukupuolta.

Kuvio 2. Huoltajien vastausten jakaantuminen

Sekä opettajien haastatteluissa että vanhemmille suunnatuissa kyselyissä toistui kolme teemaa: alkuopetuksen oppilas lukijana, lukemaan innostamisen keinot sekä odotukset kirjaston toiminnalle. Näitä kokonaisuuksia tarkastellaan tässä tulosluvussakin.

6.1 Alkuopetuksen oppilas lukijana

Tässä luvussa kuvataan alkuopetuksen oppilaita lukijoina ensin opettajien näkökulmasta, ja sitten kerrotaan huoltajilta saadun aineiston perusteella, millaisiksi lukijoiksi he lapsiaan kuvaavat.

Opettajien näkökulma

Haastateltujen opettajien näkemysten mukaan lähes kaikilla oppilailla on halu oppia lukutaito, ja innostus lukemista kohtaan on olemassa. Lapset kokevat lukutaidon saavuttamisen tärkeäksi, ja sen eteen ollaan valmiita tekemään työtä. Lukemaan oppiminen on taito, joka liittyy hyvin vahvasti koulunkäynnin aloittamiseen ja koululaiseksi tulemiseen. Vastauksista käy ilmi, että oppilaat ovat ymmärtäneet sen, että lukeminen avaa aivan uusia mahdollisuuksia ja uudenlaisen maailman. Joillekin uuden taidon oppiminen voi olla haasteellista ja vaatia enemmän harjoittelemista kuin muilla, tai olla jopa jännittävä asia. Taidolliset ääripäät erottuvat toisistaan selvästi, mutta pääsääntöisesti kaikilla on into ja halu oppia lukemaan.

Halukas oppimaan, innokas, haluaa harjoitella ja tehdä töitä sen eteen, että oppii lukemaan. Minulla on nyt tässä omassa luokassa ollut tällaiset kokemukset.

Joo, siis yleensä ne on tosi motivoituneita, ja se alku varsinkin, koska kaikilla on yleensä aika vahva sisäinen motivaatio siihen, että he haluavat oppia lukemaan.

Suurin osa on hirmu innokkaita. Se on se juttu, että nyt opitaan lukemaan.

Nehän oikein imee kaiken, että mitä se ope nyt opettaa. Niin sehän on otollinen ja ihana tilanne.

Halu on aina kova ja into, ja joskus löytyy niitä pelokkaitakin, että on se pelko, että entäs jos mä en mitään opikaan.

Tutkimusaineiston perusteella alkuopetuksen oppilaiden lukutaidon taso vaihtelee paljon. Jokainen haastateltu opettaja toi esille sen, että ensimmäiselle luokalle tulee hyvin eritasoisia lukijoita. Osa lapsista aloittaa aivan alkeista, äänneiden ja kirjainten opettelemisesta, ja sitten joukossa on jo hyvin sujuvasti lukeviakin oppilaita. Ensimmäisen syyslukukauden aikana on tavoitteena saavuttaa jonkunlainen lukutaito, vähintään tavu- tai sanatasolla, ja vahvistaa sitä koko ensimmäinen kouluvuosi.

Oppilaat tulevat monella eri tasolla, sanotaan niin. Joku tunnistaa äänneitä, toinen tavailee ja joku sitten lukee lauseita ja virkkeitä, toinen lukee kirjoja.

Sanoisin, että aika vaihteleva alkuopetuksen lukija on.

Osa opettajista toi esille esikoulun merkityksen lukutaidolle. Vaikka esikoulussa ei olekaan tarkoitus oppia lukemaan, osa lapsista oppii taidon esikouluvuoden aikana itsestään. Vaikka tutkimusaineistosta nousee selkeästi esiin se, että esikoulu on lisännyt lukevien oppilaiden määrää ensimmäiselle luokalle tullessa, korostetaan sitä, että lukemaan opettaminen on koulun tehtävä. Aikaisemmin kun lapsilla ei ollut esikouluvelvollisuutta eikä esikoulussa käyminen ollut vielä vakiintunutta, oppilaat tulivat ensimmäiselle luokalle taidollisesti tasaväkisemmässä tilanteessa. Lukevia oppilaita on ollut aina aloittamassa koulua, mutta heidän määränsä on lisääntynyt merkittävästi esikoulu-uudistuksen myötä. Eräs pitkään alkuopetuksessa työskennellyt opettaja arveli tämän olleen isoin muutos hänen työuransa aikana.

Tutkimusaineistosta käy ilmi myös se, että oppilaat vertaavat omaa lukutaitoaan luokkakavereiden osaamiseen. Parhaimmillaan tämä toimii kannustimena harjoittelulle. Vertailulla voi olla myös lannistava vaikutus, jos oppilas huomaa, että ei pysy muiden kanssa samassa tahdissa.

Lukemisessa siitä oli hyötyä, kun toinen ei halunnut jäädä huonommaksi kuin toinen.

Haastatteluista käy ilmi, että 2.-luokkalaisten lukutaito on kevätlukukaudella pääsääntöisesti vakiintunut jo melko sujuvaan lukemiseen, ja oppilaat ovat innokkaita lukijoita. Eroja taidoissa on kuitenkin edelleen havaittavissa, ja lapsen harrastuneisuus ja mahdollisesti kodin tuki näkyy koulussa osaamisen tasossa. Esiin nousee myös se, että jo lukutaidon esikoulussa oppineiden lukutaito ei alkuopetuksen kouluvuosina kehity välttämättä samassa suhteessa kuin niiden, jotka oppivat lukutaidon vasta koulussa. Voi käydä

niinkin, että heidän lukusujuvuutensa jopa ohittaa aikaisemmin lukutaidon oppineiden lukijoiden lukusujuvuuden.

Opettajat tuovat esille myös sen, että itsestään lukutaidon oppinut lapsi oppii lukemisen eri tavalla kuin koulussa opetellaan. Itsestään lukemaan oppiva lapsi oppii lukemaan kokonaisten sanojen kautta, esimerkiksi kirjoja tai lehtiä selailemalla. Koulussa harjoittelu aloitetaan äänneistä ja edetään tavujen kautta sanoihin. Itsestään lukemaan oppineelle voikin sanojen tavuttaminen ja erilaiset kirjoitustehtävät olla haasteellisempia kuin koulussa lukemaan oppineelle.

Tarinaa tulisi vaikka kuinka muuten, mutta sanavälitkin saattaa puuttua ja semmoinen simppele tavutustehtävä voi olla tosi vaikea niille, jotka on loistavia lukijoita ekaluokalla.

Vastauksista nousee esille myös se, että mekaanisen lukutaidon saavuttaminen ei pelkääntään riitä. Kun tarpeeksi hyvä mekaaninen lukutaito on saavutettu, ei oppilaan koko keskittyminen enää mene äänneiden tunnistamiseen ja sanoista selvän saamiseen, vaan hän voi keskittyä yhä enemmän lukemansa ymmärtämiseen. Toisaalta mainittiin myös se, että hitaalla lukijalla ei automaattisesti ole hankaluuksia tekstin ymmärtämisessä. Vastauksista nousee esiin myös lukemisen harjoittelun tärkeys; kerran opittua taitoa ei sovi sivuuttaa, vaan sitä on pidettävä yllä ja kehitettävä jatkuvasti.

Lukemisen ymmärtämisessä, siinä on oikeasti vielä paljon tekemistä. Lasten kanssa on puhuttu, että tajuaisivat sen, että vaikka on kerran oppinut lukemaan, niin se lukutaito tarvitsee yhtä lailla treenaamista ja harjoittelua kuin mikä tahansa, kävelemään opettelu, juokseminen, hiihtäminen.

Monestihan se ei välttämättä se luetun ymmärtäminen liity siihen lukuopeuteen. Eli vaikka lukisit hitaasti, niin voi silti olla, että ymmärrät sitä tekstiä hyvin.

Haastattelujen perusteella suurin haaste lukemiseen liittyen alkuopetuksessa onkin oppilaiden hyvin vaihteleva lukutaidon taso. Opetusta täytyy eriyttää, jotta kaikille on oman taitotason mukaista harjoittelua. Onnistumisen kokemukset ovat tärkeitä myös lukemaan oppimisessa, lukuinnon herättämisessä ja ylläpitämisessä. Liian vaikea teksti voi lannistaa aloittelevan lukijan innon. Opettajat toivat esiin sen, miten tärkeää on, että jokaiselle löytyy omaa lukutaitoa ja –tasoa vastaava kirja. Tämä osaltaan vaikuttaa siihen, että lukeminen koetaan mielekkääksi.

Käytössä olevat Aapiset ja lukukirjat saivat useilta opettajilta kehuja monipuolisesta ja eritasoista materiaalia sisältävästä tarjonnastaan. Sen koettiin helpottavan juuri eritasoisten lukijoiden kanssa työskentelyä. Kaikille oppilaille löytyy valmista, omaa taitotasoa vastaavaa materiaalia.

Suurin asia on se, että pitää kaikille saada mielekästä tekemistä, ja varsinkin siinä vaiheessa, kun lapsi ei osaa kuitenkaan ihan niin hyvin lukea, että osaisi itsenäisesti edetä.

Miten saat yhdistettyä sen, kun siellä on ne sujuvat lukijat, että niilläkin säilyisi se mielekkyys ja se halu siihen lukemiseen ja into?

Toinen mainittu haaste lukemaan oppimiselle on kielteinen asenne. Vaikka oppilaat läh-
tökohtaisesti ovat innokkaita, on joukossa joskus joku, jota lukeminen ei kiinnosta yhtään. Haasteena mainittiin myös erilaiset oppimisen pulmat, kuten lukivaikeudet sekä se, että lasten vanhemmat ovat itse oppineet lukutaidon eri tekniikalla kuin heidän lapsensa. Kotona saatetaan opettaa lukemista siten, kuin se on itse aikanaan opittu, mikä puolestaan sekoittaa lasta entisestään.

Haastatteluista nousi esille, että vasta alkuopetuksen parissa työskentelynsä aloittaneet opettajat voivat tuntea epävarmuutta lukemisen opettamisessa. Vaikka kokemusta opettajan työstä olisi muuten jo runsaasti ja monipuolisesti, on alkuopetuksella aivan omat erityispiirteensä luku- ja kirjoitustaidon oppimisen kannalta.

Silloin kun aloitin ykkösellä, jännitin vähän, että miten ne oppii. Niin se, että kun on tajunnut, että en ole estänyt ketään lukemaan oppimisessa.

Syksyllä olin vähän huolissani, kun meni pitkän aikaa, monta kuukautta, kun näytti siltä, että nyt tästä ei taida tulla mitään. Mutta sitten yhtäkkiä ennen syyslomaa tapahtui joku iso mullistus.

Kun olin ensimmäistä vuotta, niin kävin kesällä vielä sellaista täydennyskoulutusta, itse halusin käydä, että minulla on sellainen varmuus. Mutta kyllä ne hienosti oppi lukemaan.

Alkuopetukseen erikoistuneiden ja pitkään alkuopetuksessa työskennelleiden opettajien kommentaista puolestaan nousi esiin käsitys siitä, että jokainen lapsi etenee omaa tahtiaan lukutaidon oppimisen suhteen. Jokainen saavuttaa taidon sitten, kun sen aika on. Mitään ehdotonta tavoitetta ei ole, mihin mennessä lukutaito olisi opittava. Keski-vertokoululaisella on kuitenkin ensimmäisen luokan syyslukukauden jälkeen jonkunlainen lukutaito,

jota sitten aletaan kehittää yhä paremmaksi kevätlukukauden aikana. Toisaalta, jos lapsella on selvästi vaikeuksia lukemisen oppimisessa, herättää se opettajassa huoltakin.

Se on ollut ekaluokalla yksi mahtavimpia hetkiä silloin aikanaan, kun tajusi, yhtäkkiä tuli esille, että joku oppilas oli oppinut lukemaan. Sen ilon jakaminen siinä, se on yksi niitä tämän työn huippuhetkiä.

Siihen pitää säilyä se semmoinen positiivinen ote, että ei korosteta sitä mitä et osaa, vaan sitä mitä osaat jo.

Haastatteluista nousi esiin myös aikuisen ja erityisesti kodin mallin ja tuen tärkeys. Lapsi tarvitsee lukevan aikuisen mallin ja aikuisia, jotka kannustavat lasta lukemaan silloinkin, kun he eivät itse siitä välttämättä innostu. Myös se tuotiin esiin, että lapselle lukemista ei kannattaisi lopettaa siihen, kun lapsi oppii lukemaan itse. Yhdessä lukemisen hetki on paljon muutakin kuin ääneen lausuttuja tarinoita.

Siihen vaikuttaa kotiolot aika paljon, ja sitten myös se kodin kiinnostus siihen lukemiseen.

Ja sitten kun osataan lukea, niin sitten se oikeastaan vaatii hirveästi sitä ympäristön ja koulun ja vanhempien ja ihmisten esimerkkiä, millä sen lukemisen saa sitten pysymään.

Minusta se lukemisen hetki on hirmuisen tärkeä, että lapselle luetaan, vaikka hän itse osaa lukea. Silloin hän saa nauttia siitä tekstin soljuvuudesta, eikä tarvitse pinnistellä sen oman lukemisen kanssa.

Huoltajien näkökulma

Huoltajien vastauksista käy ilmi, että varsin suuri osa alkuopetusikäisistä lapsista lukee itsenäisesti kirjaa tai lehteä kotona. Päivittäin lapsensa ilmoitti lukevan 30 % ja viikoittain 45 % huoltajista. Ainoastaan viisi huoltajaa kertoi lapsensa lukevan itsenäisesti harvemmin kuin muutaman kerran kuukaudessa. Vastausten perusteella 55 % lapsista lukee 1-2 kokonaista kirjaa kuukaudessa, 19 % ei yhtään kirjaa ja loput enemmän kuin kaksi kirjaa.

Vielä lukeminen sen verran hidasta, että ei jaksa oikeita kirjoja lukea, mutta lehtiä lukee paljon.

Huoltajista 35 eli 55 % osasi nimetä lastensa suosikkikirjoja tai -kirjasarjoja. Vastausten perusteella voidaan päätellä, että alkuopetusikäisten lasten lukutaito on hyvin vaihtelevaa.

Jotkut vanhemmat nimesivät lapsensa lempilukemiseksi *Harry Potterit*, *Soturikissat* ja *Hobitin*. Nämä kirjat vaativat jo erinomaista lukutaitoa, ja harva ensimmäisen tai toisen luokan oppilas kyseisiä teoksia pystyy lukemaan. Toisaalta lasten suosikkikirjoiksi nimettiin myös *Pekka Töpöhännät* ja esimerkiksi helppolukuiset *Lukuavain*- ja *Kirjatiikeri*-sarjat. Kaikkein eniten mainittu kirjasarja oli *Kapteeni Kalsari* –kirjat, joiden suosioon on mahdollisesti vaikuttanut se, että ne ovat suosittuja luokkakavereiden keskuudessa. Yksi huoltaja mainitsi lapsensa lukevan vielä mieluiten lehtiä ja sarjakuvia, ja yksi kertoi, että oleellisinta on se, että lapsi pääsee itse valitsemaan lukemisensa kirjastosta.

Lasten lukemista vähentäviä seikkoja ovat pääasiassa digitaaliset pelit ja sisällöt, jotka mainitsi 39 % huoltajista sekä muut harrastukset, jotka mainitsi 33 %. Koronapandemian aiheuttamat rajoitukset mainittiin 28 %:ssa vastauksista lukemista vähentävänä tekijänä. Neljännes vastaajista oli kuitenkin sitä mieltä, että lapsen lukemista estäviä seikkoja ei ole ja 16 % puolestaan ilmoitti, että lapsi vaan ei ole kiinnostunut lukemisesta. Huoltajien avoimessa kommenttikentässä nousi esiin myös arjen kiire ja perheen aikuisten oman esimerkin tärkeys. Lisäksi mainittiin, että lapsi viihtyy lukemista enemmän ulkona leikkimässä.

Kiireinen arki: emme ehdi (jaksaa) käydä yhdessä kirjastossa niin usein kuin haluaisin.

Esimerkki. Vanhemmat eivät lue kirjoja.

Iso perhe, ajanpuute, vanhempien aktiivisuus voisi olla parempi.

Huoltajien vastauksista voi tehdä hyvin samansuuntaisia päätelmiä kuin opettajien haastatteluista kävi ilmi. Suurin osa lapsista on keskivertolukijoita, joiden arkeen lukeminen tulee luonnollisena osana koulun aloittamisen myötä. Alkuopetusikäisten lukutaidoissa ja siten myös heidän lukemassaan kirjallisuudessa on isoja vaihteluita. Tärkeintä on kuitenkin omantasaisen lukemisen löytäminen jokaiselle, niin erinomaiselle lukijalle kuin sillekin, jolle lukeminen tuottaa haasteita.

Molemmista aineistoista nousi esiin myös lukevan aikuisen esimerkki ja sen tärkeys lapselle. Haastatteluaineistossa mainittiin opettajien toive, että vanhemmat toimisivat aikuisen lukijan mallina lapsilleen, olisivat kiinnostuneita lastensa lukemisesta ja lukisivat

myös itse siten, että lapset näkevät vanhemman konkreettisesti lukevan tekstiä. Huoltajien vastauksista nousi esiin tietoisuus esimerkin tärkeydestä, mutta samalla myös tietoisuus arjen kiireen vaikutuksesta perheen aikuisten lukemiseen liittyen.

6.2 Lukemaan innostamisen keinot koulussa

Opettajien haastattelujen toisessa kokonaisuudessa käsiteltiin lukemaan innostamisen keinoja koulussa. Kysymykset jakautuivat luokassa konkreettisesti tapahtuvaa lukemista koskeviin kysymyksiin ja tutkimuksen kannalta merkittävään lukemaan innostamisen keinoja koskevaan kysymykseen. Opettajilta tiedusteltiin myös heidän käyttämistään keinoista linkittää lukeminen ja kirjallisuus muuhun opetukseen.

Haastattelujen perusteella voidaan päätellä, että lukeminen kuuluu jokaiseen koulupäivään 1. ja 2. luokalla. Lukeminen painottuu erityisesti äidinkielen tunneille, mutta lukuharjoituksia tehdään monipuolisesti muidenkin oppiaineiden tunneilla, esimerkiksi matematiikassa tehtävänantoja lukemalla ja sanallisia tehtäviä ratkomalla. Suurimmalla osalla luokista oli käytössä yksi lukutunti viikossa. Aika, jonka oppilaat jaksavat keskittyä lukemaan, vaihtelevat sen sijaan suuresti. Joissain luokissa jaksettiin keskittyä koko oppitunnin ajan kirjoihin, kun taas joissain ryhmissä jaksettiin aktiivisesti keskittyä lukemaan 10–15 minuutin ajaksi. Vastausten perusteella voidaan päätellä, että osittain tähän vaikuttaa oppilaan lukutaidon taso. Toisaalta opettajat suhtautuivat hieman eri lailla siihen, onko se lukemista, että oppilas lukutunnin aikana selailee ja katselee kirjaa, vaikka ei vielä osaa tai jaksaa tekstiä varsinaisesti lukea.

Siinä tulee just tämä, että toiset lukee hirveästi ja toiset katselee kansia.

Haastatteluista nousi esiin myös Koko koulu lukee –kokeilu, mikä tarkoittaa sitä, että kaikki koulun aikuiset ja lapset lukevat samaan aikaan tunnin joka viikko. Tällöin lukeminen muodostuu rutiiniksi, ja kaikki lapset saavat lukevan aikuisen mallin, vaikka kotona aikuiset eivät lukemista harrastaisikaan. Useissa luokissa oli vietetty myös erityistä lukemisen temaviikkoa. Eräästä haastattelusta nousi suosituimmaksi lukutavaksi lukea paljon kuvia sisältävää lastenkirjaa dokumenttikameran kautta lause tai vuorosana kerrallaan.

Kaikilla luokilla oli käytössä pulpettikirjat, joita luetaan pääasiassa lukutunnilla sekä aina, kun luokkatilanteessa on odotusaikaa. Oppilaiden innostus pulpettikirjan lukemiseen vaihtelee opettajien mukaan suuresti. Osa opettajista kertoi lukevansa myös itse kirjaa tai lehteä lukutuokion ajan. He kokivat tärkeäksi esimerkkinä toimimisen, koska jos odotetaan, että lapset hiljentyvät kirjan ääreen, on aikuisen näytettävä omalla toiminnallaan mallia. Samalla hän osoittaa arvostavansa lukemista.

Sitten kun me luetaan, minäkin luen. Minulla on joku kirja, ihan mikä tahansa tai lehti.

Opettajien mukaan innostukseen vaikuttaa merkittävästi se, että oppilas on itse saanut valita kirjan. Lukuinnon kannalta ylipäätään on tärkeää, että oppilaalla on omalle luku- taidolle sopivaa lukemista. Liian vaikean kirjan valitseminen voi lannistaa aloittelevan lukijan innon. Toisaalta taas sujuvan lukijan ei kannattaisi valita helpointa kirjaa, joka luokassa on tarjolla. Opettajat pyrkivätkin ohjaamaan oppilaita sopivan lukemisen löytämisessä.

Mun mielestä on tärkeää, että helppo kirja ei ole huono kirja, vaan se on erilainen kirja.

Helposti ne valitsee liian pitkää itselleen tai liian lyhyttä itselleen. Sitten sitä yrittää, että kakkosetkaan ei ottaisi enää niitä kirjoja, mitkä ne lukee 10 minuutissa, että ne saisi sen tarinallisen juonen jo vähän isommaksi. Ja sitten taas, että pienemmät saisi sellaisen, mistä ne selviytyy, että tulisi se kokemus, että pääsevät kirjan loppuun.

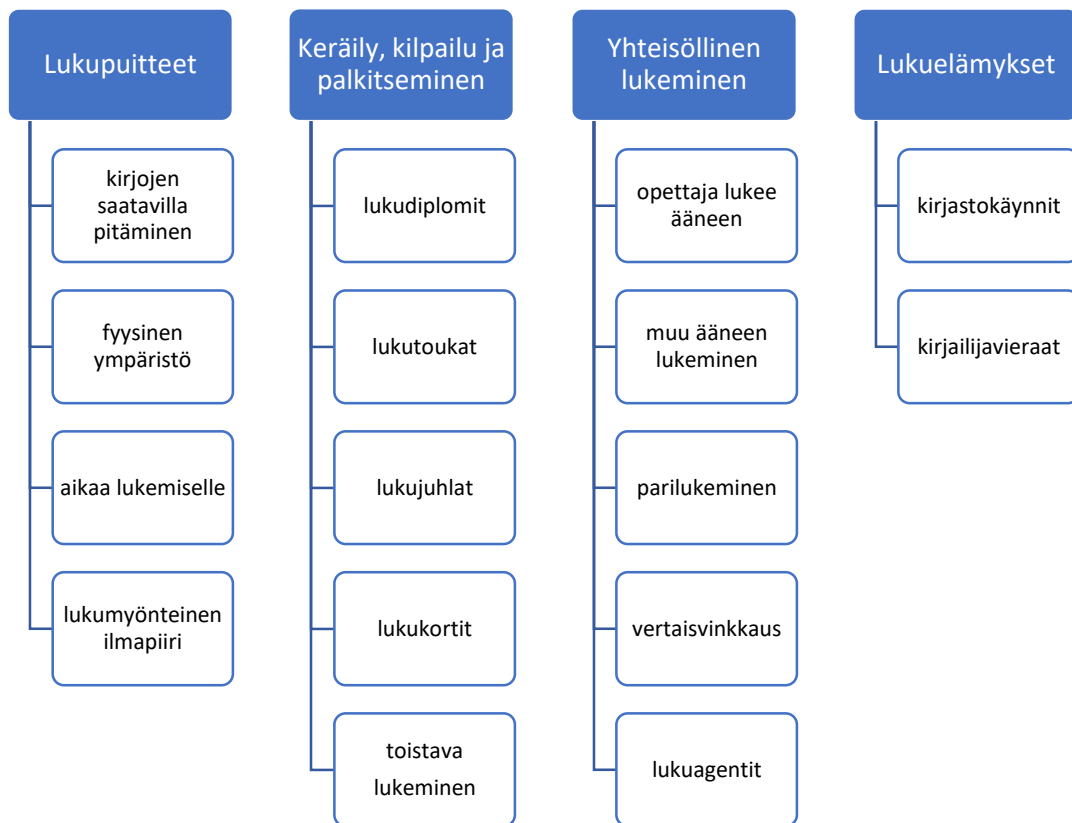
Ensimmäisellä luokalla opettajan tai muun aikuisen tuki lukemiselle niin luokassa kuin kotonakin on merkittävä. Kun lapsi ei vielä osaa kaikkia kirjaimia ja äänteitä, voi aikuinen olla auttamassa vaikeiden sanojen kanssa.

Saattaa tarvita open tai aikuisen viereen lukemaan yhdessä, että päästään eteenpäin.

Lisäksi kaikki opettajat kertoivat antavansa oppilaille joka päivä tai useita kertoja viikossa lukuläksyn, joka luetaan ääneen kotona. Useimmilla oli käytössä jonkunlainen lukukortti, johon kotona kuitataan läksy luetuksi. Näin paitsi lukuläksyn suorittamista kontrolloidaan, myös tehdään lukuhetkestä yhteinen rauhoittumisen tuokio aikuisen kanssa kotona. Lukukorttiin huoltajat voivat merkitä myös kommentteja siitä, miten lukeminen

sujui tai läksyn vaikeustasosta. Koulussa lukuläksyä kerrataan monella tavalla. Haastatteluissa mainittiin esimerkiksi yhteen ääneen lukeminen, vuoron perään lukeminen, parin kanssa läksyn lukeminen ja hetki, jolloin jokainen käy lukemassa oman läksynsä opettajalle.

Opettajien haastatteluista käy ilmi, että he käyttävät arjessaan hyvin monenlaisia lukemaan innostamisen keinoja. Opettajien koulussa käyttämät lukemaan innostamisen tavat voidaan jakaa neljään pääryhmään, jotka ovat: lukupuitteet, keräily, kilpailu ja palkitseminen, yhteisöllinen lukeminen sekä lukuelämykset. Näille pääryhmille muodostuu luontevasti lukemaan innostamisen keinojen alaluokat, jotka käyvät ilmi alla olevasta kuviosta 3.

Kuvio 3. Lukemaan innostamisen keinojen ryhmittely

Lukupuitteet innostamisen keinona sisältää kirjojen saatavilla pitämisen, fyysisen luku-ympäristön, lukemiselle varatun ajan sekä lukumyönteisen ilmapiirin luokassa ja koulussa. Kaikki opettajat kertoivat pitävänsä erilaista ja -tasoista kirjallisuutta esillä luokkatilassaan. Useissa luokissa oli koulun omia kirjoja esillä ja kaikissa luokissa oli kirjastosta lainassa olevaa aineistoa hyllyssä koko ajan oppilaiden saatavilla. Jotkut opettajat kertoivat nostavansa oppilaiden taitotasolle sopivia kirjoja esille pöydille, jotta oppilaat tarttuivat niihin. Aineistosta nousi esille myös fyysisen luku-ympäristön merkitys. Joillekin oppilaille erilaiset lukupesät ja –sopet ovat tärkeitä ja auttavat keskittymään lukemiseen, mutta myös toimivat innostavina seikkoina. Muutama opettaja kertoi, että luokassa on eri paikkoihin piilotettuna lukukortteja, jolloin lukemiseen yhdistyy luontevasti liikkuminen omassa luokkatilassa. Useat opettajat kertoivat, että luokasta voi lähteä muualle, esimerkiksi käytävään tai sohvalle, lukemaan. Joillekin oppilaille sen sijaan sopii oman pulpetin ääressä lukeminen.

Minulla on tuolla takaosassa luokka tuollaiset tasot, joiden alle saa ihanasti tehtyä pienen lukumajan. Sinne saa mennä ihan istumaan, käpertymään ja lukemaan ja ottaa tyynyn. Viime viikolla tein lukumajan sellaisesta isosta telttakankaasta, niin siellä sai lukea. Sitten saa lukea patjojen päällä ja kerran on luettu taskulampun valossa.

Lukemiselle oli varattu viikossa myös tietty aika lukujärjestykseen ja luokan omaan päiväjärjestykseen. Kaikki opettajat mainitsivat myös erityiset lukuviikot tai muut lukemiseen liittyvät laajemmat projektit, joihin käytettiin enemmän aikaa kuin lukemiseen tavallisesti käytettäisi. Lukumyönteinen ilmapiiri näkyi esimerkiksi siinä, että aina kun luokkatilanteessa oppilaalla on ylimääräistä aikaa, on lupa lukea kirjaa. Myös omien kirjojen tuominen kouluun ja niihin tutustuminen mainittiin aineistossa sekä kirjoista keskusteleminen ylipäätään. Eräässä luokassa oli myös yhden järjestäjän tehtävänä toimia kirjavastaavana, ja pitää kirjahyllyjä siisteinä ja helposti käytettävänä. Tämä kuvaa sitä, että kirjoja arvostetaan myös esineinä. Lukemisen tärkeyttä suurin osa opettajista tuo esiin myös sillä, että lukee itse samaan aikaan kun oppilaat lukevat.

Alkuopetuksessa lukemiseen liitettiin usein *palkitseminen, keräily ja kilpaileminen*. Aineistosta muodostui tähän ryhmään selkeästi viisi alaluokkaa: lukudiplomit, lukutoukat, lukujuhlat, lukukortit ja toistava lukeminen. Kaikki opettajat ilmoittivat luokkansa suo-

rittavan kirjaston lukudiplomeita. Kokemukset diplomien tekemisestä kuitenkin vaihtelivat melko paljon. Monet opettajat kertoivat tekevänsä diplomia oppilaiden kanssa koulussa, jotta kaikki saavat sen valmiiksi. Haastatteluista nousi kuitenkin esille se, että vaikka oppilaat lukisivatkin paljon, jää diplomien täyttämisen muistuttaminen usein aikuisten tehtäväksi. Diplomiin vaadittava luettavien kirjojen määrä, joka oli kuusi kirjaa lukuvuoden aikana, koettiin varsin kohtuulliseksi, mutta jostain syystä diplomien ei koettu innostavan oppilaita toivotulla tavalla.

Lukudiplomit on käytössä, mutta oikeasti tuntuu, että se on osalle tärkeämpää ja mukavampaa, että pelkästään lukevat. Että sitä lukemista ei tehtäisi joidenkin tehtävien takia, vaan että osataan oikeasti nauttia siitä lukemisesta.

Me tehdään monesti sitä lukudiplomia yhdessä, on se yksi innostava juttu ollut. Luetaan kirja ja tehdään yhdessä tehtävä, että jokaiselle tulee sinne merkintöjä. Jos se pyörii repun pohjalla, niin sekin on jo yksi merkki, että olen epäonnistunut tehtävässä.

Se diplomi on minusta hyvä, vaikka se ei ole sillä lailla ottanut tulta aleen, kuin se olisi tavallaan ansainnut.

Opettajat ovat vaihtelevasti käyttäneet erilaisia lukubingoja ja lukuhaasteita. Erityisesti lukuhaasteita annettiin oppilaille lomien ajaksi kotiin suoritettavaksi. Monet opettajat kertoivat käyttäneensä erilaisia tapoja kerätä oppilaiden lukemat kirjat yhdeksi kokonaisuudeksi luokan seinälle. Esimerkkeinä mainittiin lukutoukka, lohikäärme ja kirjahylly, joita oppilas sai täydentää lukemansa kirjan tiedoilla. Joissain luokissa kerättiin lukusuorituksista helmiä purkkiin. Jotkut opettajat palkitsivat oppilaita juhlilla tai muulla mieluisalla tekemisellä helmipurkin täytyttyä tai toukan saavutettua riittävä pituus.

Lähes kaikilla haastatelluilla opettajalla oli parhaillaan tai oli ollut käytössä lukukortit, joihin merkitään lukuläksy ja luetusta tekstistä kotona suoritusmerkintä. Osa opettajista innosti oppilaitaan lukemaan kotona enemmän kuin pelkän läksyn. Jokaisesta 15 minuuttia kestävästä lukutuokiosta oppilas sai lukukorttiinsa ylimääräisen merkinnän, ja kun kortti täyttyi, sai oppilas esimerkiksi tarrapalkinnon liimattavaksi korttiinsa

Ne tarrat on vaan uskomattoman tärkeitä vielä tässä vaiheessa.

Jonkunlaiseksi kilpailumiseksi aineistosta nousi oman lukunopeuden kehittymisen seuraaminen toistavan lukemisen -menetelmän avulla. Tämä tarkoittaa, että oppilas lukee

samaa tekstiä siten, että opettaja seuraa kellosta kauanko oppilaalla kuluu aikaa. Lukemista harjoitellaan ja testi toistetaan useita kertoja. Oppilaan aika parantuu harjoittelun myötä, ja toimii siten useimpien kohdalla innostavan tekijänä. Oppilas kilvoittelee vain omaa edellistä aikaansa vastaan, ei luokkatovereiden kanssa.

Yhteisöllinen lukeminen innostamisen keinona sisältää aineistosta nousseet seuraavat alaluokat: opettajan ääneen lukeminen, muu ääneen lukeminen, parilukeminen, vertaisvinkkaus ja lukuagentit. Yhteisöllisille lukemaan innostamisen keinoille on yhteistä se, että niitä toteutetaan ja tehdään yhdessä toisten kanssa. Opettajan ääneen lukeminen tuotiin useissa haastatteluissa esille yhtenä tärkeimmistä innostamisen keinoista, ja siihen sisältyi erityisesti opettajan eläytyminen tekstiin, minkä arveltiin vaikuttavan oppilaiden innostamiseen vahvasti.

Tutkimuksen ajankohta ja kouluille annetut koronaohjeistukset vaikuttivat erilaisiin ääneen lukemisen harjoituksiin. Useat opettajat kertoivat yleensä käyttävänsä tapaa luetuttaa tekstiä kaikki oppilaat yhteen ääneen lukien. Koronan aikana tällaista toimintatapaa on jossain määrin kuitenkin vältetty, samoin kuin parilukemistakin. Myös opettajan ääneen lukemiseen korona on joissakin luokissa vaikuttanut. Maskin kanssa lukeminen koettiin raskaaksi, ja opettajan tavallisesti lukema tarinatuokio olikin korvattu äänikirjojen kuuntelemisella. Myös dokumenttikameraa hyödynnettiin kuvakirjojen lukemisessa. Aikuisen lukiessa kirjaa, oppilaat saivat katsella kirjan kuvitusta kameran kautta. Yhdessä lukemisen muodoista mainittiin myös esimerkiksi peliohjeiden lukeminen lapsiryhmän kesken. Pelin eteneminen edellyttää sitä, että yhdessä selvitetään pelin säännöt. Eräässä luokassa oppilaat lukivat myös pehmoleluille, ja kasveille lukemisenkin mainittiin.

Muutama opettaja kertoi, että heidän luokassaan oli tehty pienimuotoiset kirja-arvostelut tai kirjavinkkaukset, ja esitetty ne sitten muille oppilaille. Kyläkouluympäristössä kerrottiin yläluokan oppilaiden lukuinnostuksen tarttuvan alaluokkalaisiinkin eli lukevan vertaisen malli on tärkeää. Muutenkin muiden oppilaiden kirjasuosituksilla vaikuttaa aineiston perusteella olevan melko iso merkitys siihen, minkä kirjan lapsi valitsee tarjolla olevasta aineistosta.

Kun näkee, että joku on lukenut jonkun kirjan ja kiinnostunut siitä, niin tulee, että hei munkin pitää kokeilla tota.

Muutama opettaja kertoi lukuagenttitoiminnasta, jota oli toteutettu ennen koronarajoituksia. Alkuopetuksen lukemaan oppineet oppilaat kävivät lukemassa kirjoja päiväkodin lapsille, ja vastaavasti alkuopetuksen luokissa kävi ylempien luokkien oppilaita lukemassa tarinoita.

Ne harjoitteli etukäteen sen kirjan, mitä ne lukee. Se, että lukee pienemmille ja tulee ihailevia katseita. Pienemmät katsoo, että kuinka hienosti toi nyt lukeekin.

Lukuelämyksiin kuuluvat lukemaan innostamisen keinot, joissa hyödynnetään jotain koulun ulkopuolista virikettä. Lukuelämykset on jaettu kirjastokäynteihin ja kirjailijavieraisiin. Kaikki haastatellut opettajat kertoivat, että olivat käyneet luokkansa kanssa kirjastokäynnillä ja olivat osallistuneet kirjailijavierailuihin. Tutkimusaikaan eli keväällä 2021 näihin vastauksiin vaikuttivat omalta osaltaan koronarajoitukset. Kirjastovierailuja ei oltu voitu luokan kanssa tehdä rajoituksista johtuen, mutta kaikki opettajat kertoivat käyneensä säännöllisesti kirjastossa ennen koronarajoituksia. Kaikki toivoivat pääsevänsä pian ryhmänsä kanssa kirjastoon.

Koronarajoitukset vaikuttivat kirjailijavierailuihinkin, koska niitä ei voinut tutkimusaikaan toteuttaa fyysisinä vierailuina luokissa. Kaikki opettajat ilmoittivat luokkansa osallistuneet virtuaaliseen kirjailijavierailuun kevään 2021 aikana. Kokemukset virtuaalivierailusta olivat hyvin kahtiajakoiset. Jotkut luokat seurasivat vierailua hyvin keskittyneesti ja innostuivat kirjailijan teoksista siinä määrin, että niitä luettiin vierailun jälkeen innokkaasti. Osalle luokista ja oppilaista ei opettajien arvion mukaan jäänyt virtuaalivierailusta mieleen juuri mitään. Kaikki ilmoittivat, että kasvokkain tapahtuvat kirjailijavierailut ovat antoisia ja odotettuja tapahtumia, mutta virtuaalivierailutkin parempia kuin ei mitään. Aineistosta nousi selvästi esiin perinteisten kirjailijavierailuiden arvostus.

Kyllä nämä ykkösluokkalaiset jaksoivat tapittaa paikallaan, vaikka eivät välttämättä muuten tunnilla paikallaan pysy. Mutta omilla paikoillaan seurasivat tosi kiinnostuneina molemmat kirjailijavieraat alusta loppuun.

Itse tykkäsin ihan hulluna, mutta lapset ei oikein sit jaksanut, jotenkin ne ei vaan oikein jaksanut kuunnella.

Tämä kirjailijavierailu oli ainakin opesta tosi kiva, ja kyllä ne lapsetkin tosi hyvin jaksoi. Se, että esitellään kirjaa ja tulee se kirjailija tutuksi, niin kyllä mä uskon, että jollekin jää mieleen.

Vastauksista nousi esiin se, että lukeminen ja kirjallisuus voidaan linkittää muuhun opetukseen monilla eri tavoilla. Ympäristöopissa tietotekstit yhdistettiin pienten eläinaiheisten esitelmien tekemiseen, uskonnon oppitunneilla luettiin kertomuksia *Lasten Raamattusta* ja joissain ryhmissä oli kuunneltu äänikirjoja käsitetytunneilla työskentelyn aikana. Helpoimmaksi koettiin kirjallisuuden yhdistäminen kuvaamataidon opetukseen. Erityisesti runoja kerrottiin hyödynnettävän piirustustöiden yhteydessä. Runoja kuvitettiin ja kuvasta keksitiin runoja. Eräs opettaja kertoi laittavansa luokan seinille tulevaan opetettavaan aiheeseen liittyvää materiaalia, niin runoja kuin kuviakin oppilaiden löydettäväksi. Kiinnostus tulevaan herää kuin itsestään, kun seinältä löytyy uutta tutkittavaa. Toinenkin opettaja kertoi käyttävänsä samantyylistä menetelmää silloin, kun huomaa, että kirja itsessään ei riitä herättämään lukuinnostusta. Silloin opettaja keksii tehtävän, joka on niin mielenkiintoinen, että se edellyttää ohjeen lukemisen. Hän on nimennyt menetelmän ”vahinkolukemiseksi”.

Aika paljon käytän runoja kuvaamataidon töiden pohjalla. Tämäkin runo oli pitkään luokan seinällä, ja sitten ne uteliaisuuttaan käyvät katsomassa, että mikä se on. Niin joku vahingossa lukee sen, lukee niin kuin huomaamattaan erilaisia asioita.

Eräs opettaja kertoi liittävänsä lukutehtäviä mielellään liikkumisen yhteyteen. Liikuntatunnilla voi olla tehtävä, jossa liikutaan paikasta toiseen ulkona ja eri pisteillä on lukemistehtävä. Se voi olla esimerkiksi joku arvoitus, jonka vastaus käydään kertomassa opettajalle. Kirjallisuutta hyödynnettiin myös tunnetaitojen läpi käymisessä ja harjoittamisessa.

Sehän on hirveän hedelmällinen, että jos luet jonkun sadun, ja sitten me pohditaan, että miltähän mahtaa tuntua ja miksi tämä hahmo on tämän näköinen.

Kirjallisuuden tai jonkun lastenkirjallisuuden hahmon, esimerkiksi Hölmöläisten tai Peppi Pitkätossun, ympärille oli rakennettu myös isompia projekteja, joita työstettiin hyvin kokonaisvaltaisesti. Tällöin projektiin sisältyi monipuolisesti käsityötä, kuvaamataidtoa, musiikkia ja erilaista ilmaisutaidollista esiintymistä.

Projektityyppistä työskentelyä oli hyödynnetty joissain luokissa erilaisiin sarjakuvahahmoihin tutustumisessa. Kokonaisuuteen kuului oppilaan valitsemaan hahmoon liittyvää tiedonhakua internetistä, mutta myös tiedon etsimistä kirjallisista lähteistä ja vanhempia haastattelemalla. Tavoitteena oli kehittää oppilaan tiedonhankinta- sekä monilukutaitoja. Yksittäisiä kirjallisuuteen liittyviä ajankohtaisia tapahtumia oli myös yhdistetty koulu-työhön. Eräs opettaja kertoi, että uskonnossa oli aiheena erilaiset elämänkaareen liittyvät kirkolliset juhlat samaan aikaan kun oppilaille tuttujen kirjojen, Risto Räppääjien, kirjoittaja Sinikka Nopola kuoli. Kirjallisuuden kautta päästiin lähestymään hieman hankalakin aihetta, ja käymään läpi kaikkien tunnistaman henkilön kuolinilmoitusta.

6.3 Lukemiseen liittyvät käytännöt kodeissa

Huoltajille suunnatusta kyselyaineistosta voi päätellä, että kodeissa arvostetaan lukemista ja tiedostetaan aikuisen esimerkkinä toimimisen tärkeys. Aineistosta kävi ilmi, että perheiden aikuisten lukemisen tavat olivat yllättävän monipuoliset. Huoltajista 69 % ilmoitti lukevansa paperisia sanomalehtiä, 55 % paperisia aikakauslehtiä ja 47 % digitaalisia lehtiä. Kirjallisuudenlajeista kaunokirjallisuus (52 %) oli suosituin ennen tietokirjallisuutta (30 %) ja sarjakuvia (30 %). Äänikirjoja ilmoitti kuuntelevansa 47 % huoltajista, kun taas sähköisiä e-kirjoja luki ainoastaan 14 % vastaajista. Ainostaan kahdessa vastauksessa ilmoitettiin, että ei perheen aikuiset eivät lue mitään. Avoimessa kommenttikentässä tuotiin esiin myös se, että halua olisi lukea enemmänkin, mutta aika ei riitä.

Lukisin mielelläni enemmän, mutta valitettavasti aika pitää priorisoida toisin.

Tutkimusaineiston perusteella suurimmalle osalle alkuopetuksen oppilaita luetaan kotona säännöllisesti kirjaa tai lehteä. Päivittäin lapselleen ilmoitti lukevansa 27 %, viikoittain 41 % ja muutaman kerran kuukaudessa 20 % huoltajista. Ainoastaan 8 vastaajaa eli 12 % kertoi lukevansa lapselleen harvemmin. Yhdessä lukemisen tavoista suosituin oli iltasadun lukeminen (63 %) ja yli puolet huoltajista (56 %) kertoi lukevansa muuten erilaista kirjallisuutta, kuten kuvakirjoja, sarjakuvia tai tietokirjoja, lapsensa kanssa. Noin neljännes vastaajista kertoi lukevansa lapsensa kanssa paperisia sanoma- ja aikakauslehtiä. Sähköisten aineistojen käyttäminen oli kyselyn mukaan vähäisempää. 19 % huoltajista il-

moitti kuunnelleensa yhdessä lapsensa kanssa äänikirjaa ja 14 % lukeneensa yhdessä digitaalisia tekstiaineistoja. Muuna yhteisenä lukemisenä mainittiin ohjeiden lukeminen ruuanlaiton ja askartelun yhteydessä.

Tutkimusaineiston perusteella alkuopetusikäiset oppilaat saavat eniten lukuvinkkejä koulusta, jonka oli valinnut lähes kaikki eli 95 % huoltajista. Seuraavaksi yleisimmät vastaukset olivat koti (63 %) sekä kaverit ja tutut (58 %). Kirjasto (48 %) oli vasta neljänneksi yleisin taho, josta koettiin lapsen saavan lukuvinkkejä. Sosiaalisesta mediasta lukuvinkkejä arveli lapsensa saavan 25 %, mainoksista 23 % ja lehdistä 13 % huoltajista. Erikseen mainittiin myös isoäitien ja sisarusten suosittelen hyviä kirjoja.

Luettavaa aineistoa lapset saavat huoltajien vastausten perusteella eniten kotoa (86 %). 77 % vastanneista lainaa luettavaa kirjastosta ja 47 % ilmoitti lapsensa saavan koulusta luettavaa. Ainoastaan kolme sai lukemista kavereilta. Lisäksi mainittiin sukulaisilta ja läheisiltä saadut lahjat sekä aineistojen ostaminen ja tilaaminen.

Vastauksista voi päätellä, että huoltajat tiedostavat hyvin kirjojen ja muun aineiston saatavilla pitämisen tärkeyden ja sitä kautta lukemisen mahdollistamisen. Kyselyn perusteella perheissä käytetyistä lukemaan innostamisen keinoista suosituimmat olivat yhdessä lukeminen (73 %), kirjojen saatavilla pitäminen (71 %) ja ääneen lukeminen (70 %). Luetusta kirjasta lapsen kanssa ilmoitti keskustelewansa 46 % vastaajista ja lukemisesta palkitsemista oli käyttänyt 22 %. Erikseen mainittiin innostamisen keinona käytetyn kehumista ja isompien sisarusten mallia. Eräs vastaaja kertoi kirjastossa käymisen toimivan lukemaan innostamisen keinona ja samalla yhteisenä aikana, kun lapsia on monta.

Huoltajilta tiedusteltiin myös sitä, mihin lukemisen edistämisen keinoihin he tietävät lapsensa osallistuneen joko koulussa tai vapaa-ajalla. Perheenjäsenen kanssa tehty kirjastovierailu (83 %) ja lukudiplomin suorittaminen (81 %) ovat kaksi yleisintä vastausta, joihin valtaosa huoltajista tiesi lapsensa osallistuneen. 72 % huoltajista tiesi lapsensa osallistuneen luokkansa kanssa vapaamuotoiseen kirjastovierailuun. Kirjaston toimesta järjestettyihin ohjattuihin toimintoihin tai tapahtumiin huoltajat ilmoittivat lastensa osallistuneen seuraavasti: ohjattu kirjastotunti (41 %), satutuokio (41%), kirjailijavierailu (28 %), kirjaston järjestämä tapahtuma (19 %) ja lukukoiratapaaminen (13 %). Lisäksi kerrottiin

lapsen vierailleen kirjastossa iltapäivätoiminnan kanssa. Eräs huoltaja kertoi lapsen lukevan perheen omalle koiralle. Ainoastaan yksi huoltaja kertoi, ettei hän tiedä lapsensa osallistuneen mihinkään lukemisen edistämisen keinoihin koulussa tai vapaa-ajalla.

Huoltajien mielipidettä lukemisen tärkeydestä kartoitettiin kysymyksellä, jossa piti valita kolme vastaajan mielestä tärkeintä syytä lukea. Tässä kysymyksessä osa vastaajista oli valinnut vähemmän kuin kolme, kun osa taas oli valinnut enemmän kuin kolme. Kaikki vastaukset on kuitenkin huomioitu aineistossa, koska valittujen vaihtoehtojen lukumäärä ei ole kysymyksen tulkitsemisen kannalta merkityksellistä. Selkeästi tärkeimmäksi syyksi lukea nähtiin lapsen sanavaraston kehittyminen, jonka oli valinnut 64 % vastaajista. Kaksi seuraavaksi eniten valittua vaihtoehtoa olivat mielikuvituksen lisääntyminen (47 %) ja lukemisen myönteinen vaikutus oppimiselle (44 %). Muita usein valittuja vaihtoehtoja olivat tiedon lisääntyminen (39 %), maailmankuvan avartuminen (34 %) ja keskittymiskyvyn parantuminen (28 %). Noin viidennes huoltajista ilmoitti lukemisen olevan tärkeää, koska se rentouttaa (20 %), mahdollistaa rauhallisen yhdessä olemisen (20 %) tai sen kautta pääsee tarinoiden maailmaan (19 %). Ainoastaan kolme vastaajaa piti lukemista tärkeänä, koska se lisää empatiakykyä ja saman verran vastaajia ilmoitti lukemisen olevan tärkeää, koska se on perheen yhteinen harrastus.

6.4 Kirjaston toiminnan kehittäminen

Tässä luvussa kerrotaan tutkimusaineistosta esiin nousseista Kangasniemen kirjaston toiminnan kehittämiseen liittyvistä seikoista. Aluksi kerrotaan opettajien haastatteluaineiston pohjalta koulun ja kirjaston yhteistyökokemuksista tutkimushetkellä ja tuodaan esiin toimiviksi todettuja käytäntöjä sekä kehittämisehdotuksia. Lopuksi on avattu kyselyaineistosta vanhempien toiveita kirjastotyön kehittämiseen liittyen.

Opettajien näkemyksiä ja toiveita

Haastatteluaineiston perusteella alkuopetuksen opettajat arvostavat koulun ja kirjaston välistä yhteistyötä. Sitä pidetään tärkeänä ja koulun opetustehtävää tukevana toimintana. Osa opettajista toi esille arvostavansa kirjastotuntien hyvin suunniteltuja ja monipuolisia sisältöjä. Kyläkoulujen opettajat toivat esille sen, että kirjaston syksyiset vierailut koululla ovat hyviä, vaikka onkin tärkeää, että oppilaat pääsevät myös itse käymään kirjas-

tossa. Toisaalta kirkonkylän koulun opettaja toivoisi, että kirjastotyöntekijä kävisi luke-
massa koululla kirjoja lapsille. Kirjaston koettiin palvelevan koulua hyvin myös tilan-
teissa, joissa opetuskäyttöön etsitään jotain tiettyä materiaalia, esimerkiksi nuotteja tai
näytelmiä.

*Koen, että kauhean arvokasta on se yhteistyö, ja te näette kauheasti vaivaa,
että haluatte olla kouluihin kontakteissa. Jaksatte panostaa siihen. Ja kau-
hean hyvä palvelu ja hyviä ideoita.*

*Jos ajatellaan ennen korona-aikaa tätä yhteistyötä, niin ihan älyttömän hyvä
kokemus on siitä teidän puolen työstä. Olette käyneet kouluilla, ja on saatu
tulla kirjastolle ja meitä on kutsuttu kirjastolle ja on saatu vinkkauksia.*

*Yhteistyö on vallan hienoa, toimii tällä hetkellä hyvin, ei mitään moitteen si-
jaa. Meillä on asiat hyvin.*

Kirjastossa asioimista oppilaiden kanssa pidetään tärkeänä, ja jotkut opettajat kertoivat-
kin käyvänsä luokkansa kanssa säännöllisesti kirjastossa. Aineistosta nousi esille toive,
että kun kirjastonkäyttöä opitaan koulupäivien aikana, oppisivat lapset hakeutumaan kir-
jastopalveluiden pariin vapaa-ajallakin riippumatta kodin innosta tai tottumuksista.

Kirjaston tarjoamia kirjastotunteja opettajat ovat hyödyntäneet vaihtelevasti. Osa haasta-
telluista oli hyödyntänyt kirjastotunteja hyvinkin monipuolisesti ja osallistunut kaikille
neljälle kirjaston tarjoamalle erilaiselle oppitunnille lukuvuoden aikana. Osalle opettajista
jotkut kirjastotunnit olivat tuttuja, ja niitä olikin luokan kanssa hyödynnetty. Tutuimpia
oppitunteja olivat kirjavinkkaukset, joita lähes kaikki olivat hyödyntäneet. Joillekin
kaikki kirjastotunnit eivät olleet tuttuja, mikä kertoo siitä, että niitä ei ole hyödynnetty.
Kaikki opettajat olivat osallistuneet luokkansa kanssa kirjavinkkaukseen ja suuri osa kir-
jastonkäytön oppituntiin.

*Meillä on ollut kirjavinkkausta ja kirjastoon tutustumista. Ollaan päästy tu-
tustumaan siihen, miten ne kirjat on siellä järjestetty.*

Mikäs tuo vilimaatti, mitä toi tarkoittaa?

Tuota kirjastonkäyttöä mä en muista yhtään, tuo on mulle uusi juttukin.

Haastatelluista alkuopetuksen opettajista kolme mainitsi käyttäneensä luokkansa kanssa
sarjakirjaa, mikä tarkoittaa sitä, että jokainen oppilas lukee samaa kirjaa.

Kirjastosta saatiin ihana vinkki sarjakirjaan, ja sitten vielä tehtävätkin siihen samaan kirjaan sitten.

Haastatteluajankohdasta johtuen kaikissa vastauksissa tule esille koronaviruksen vaikutus niin koulussa tapahtuvaan toimintaan kuin kirjaston kanssa tehtävään yhteistyöhönkin. Koronarajoitusten vuoksi yhteistyötä tehtiin eri tavalla kuin aikaisemmin. Koska luokat eivät saaneet tulla kirjastoon paikan päälle lainaamaan kirjoja, ne toimitettiin kouluille ennakkoon kerätyillä kirjakasseilla. Tähän tapaan opettajat olivat hyvin tyytyväisiä ja toivat esille sen helppouden ja nopeuden.

Uudenlaisina kokemuksina aineistosta nousivat esille virtuaalisesti toteutetut satutuokiot ja kirjailijan etävierailu Lukukeskuksen kautta. Koska kasvokkain tapahtuvaa toimintaa ei koronarajoitusten vuoksi saanut toteuttaa, koettiin nämä virtuaaliset vaihtoehdot parempina kuin se, että ei olisi järjestetty mitään toimintaa. Opettajilta nousikin toive saada kirjailijavieras fyysisesti kouluun käymään.

Ainut huono puoli tässä vaiheessa, mikä ei liity sen paremmin kouluun kuin kirjastoonkaan, niin se on tämä kolmas K eli korona. Nyt odotan, että kun korona loppuu, niin sitten päästään niihin entisiin kirjavinkkauksiin ja monipuolisiin mahdollisuuksiin.

Kyllä toi kirjakassihommaa on ihan ehdoton, että se tulee kuin Manulle illallinen helposti meille. Ja on vielä ajateltu, että ne sopisi just tälle porukalle.

No kyllä se olisi joku ihana kirjailijavieras ihan meille kouluun paikan päälle.

Vastauksista nousi esiin myös yhteistyön kannalta haasteellisia seikkoja, joista osaan esitettiin kehitysehdotuksiaakin. Kaikki opettajat, sekä kirkonkylän että kyläkoulujen, kertoivat välimatkan kirjastoon olevan haaste kirjastokäynnille. Kyläkoululta kirkonkylän keskustaantuleminen edellyttää aina kuljetuksien järjestämistä. Yleensä kirjastokäynti yhdistetäänkin jonkun muun tapahtuman yhteyteen. Kirkonkylän koulun opettajat kokivat myös pienten oppilaiden kanssa liikkumisen hitaaksi, vaikka välimatkaa ei valtavan paljon olekaan. Kirjastokäyntiin kuluu käytännössä helposti useampi tunti edestakaisine matkoineen.

Aineistosta välittyi hyvin selvästi kiire, joka koulun arjessa on läsnä. Opetettavaa on paljon ja arkea leimaa se, että huomioitavaa on yhä enemmän, jolloin helposti unohtuu ne

asiat, jotka eivät ole välttämättä tiettyyn aikaan sidottuja. Vaikka kirjasto tiedottaa tarjonnastaan useita eri välineitä hyödyntäen, opettajat toivovat tiedottamisen olevan entistäkin tehokkaampaa. Osalta oli kirjaston lähettämät tiedotteet jääneet jostain syystä lukematta tai huomaamatta ja tästä syystä oppitunnit ja kirjaston muu tarjonta hyödyntämättä. Toisaalta opettajat tuovat esiin myös oman vastuunsa yhteistyön mahdollistamisessa.

Sellainen muistutus aina syksyllä, mitä kaikkea on tarjolla. Koska ihmiset vaihtuu, niin kaikki ei tiedä tai muista. On myös opettajan omalla vastuulla, että on mukana tekemässä ja toimimassa.

Semmoinen tiukka kutsu. Milloin tuutte? Tuutteko tällöin, tällöin vai tällöin? Kirjasto olisi se kohde, joka sovitaan ensin ja sitten otetaan jotain muuta lisäksi.

Minulla on varmaan mennyt se ohi ja sitten muistan, että viime keväänäkin heräsin liian myöhään, etten ollut hyödyntänyt niitä. Selkeästihän minä tarvitsen noita muistutuksia.

Varmaan just se, että mä en ole niin kuin tiennyt ensinnäkään.

Se on vaan, tämä on vaan aika hektistä tämä touhu täällä.

Haastattelussa sai esittää myös hyvin vapaamuotoisia toiveita kirjastolle ja kouluyhteistyölle. Aluksi opettajat ilmoittivat, että he ovat hyvin tyytyväisiä kirjastoyhteistyöhön, eikä erityisiä toiveita ollut.

Teidän puolelta on niin hyvä tarjonta meille, että mitä sitä nyt enää kehtaisi toivoa lisää.

Keskustelun edetessä nousi kuitenkin esiin monia hyviä ehdotuksia yhteistyön kehittämiseksi. Opettajien ja kouluyhteistyötä tekevien kirjastoammattilaisten väliseen viestintään esitettiin arjessa helposti hyödynnettäviä sovelluksia. Kirjaston ja perusopetuksen, tai mahdollisesti rajatumminkin alkuopetuksen, oma WhatsApp-ryhmä voisi arjessa toimia nopean viestinnän välineenä. Siellä kirjastotyöntekijä voisi helposti muistutella oppitunneista ja sopia aikatauluista. Opettajat pääsisivät vaihtamaan mielipiteitä ja esittämään kysymyksiä nimenomaan kirjastoasioihin liittyen.

Esille nousi myös ehdotus toteuttaa yhteistyössä lukupiiri. Opettaja ja kirjastotyöntekijä voisivat yhdessä suunnitella ja toteuttaa lukupiirin hyödyntäen erilaisia tekstilajeja. Kir-

javinkkauksia toivottiin myös nykyistä useammin sekä runouteen liittyvää tuokiota. Lisäksi kirjastolle toivottiin mukavia lukupesiä, joihin oppilaat voisivat käpertyä kirjan ääreen. Myös erilaiset yhteiset projektit otettiin esille: kirjastotyöntekijän toivotaan osallistuvan koulun teemapäiviin ja tulevan sitäkin kautta lapsille tutuksi. Myös erilaiset yhteiset projektit esimerkiksi satuihin liittyen mainittiin. Aineistoihin liittyvänä toiveena oli tuoreiden kirjojen hankkiminen säännöllisesti koulujen sarjakirjoiksi eli koko luokalle luettavaksi. Kirjailijavieraiden lisäksi toivottiin kirjan kuvittajaa kertomaan omasta työstään.

Nämä kirjailijavieraat on tosi toivottavia, ja kirjan kuvitukseen toivoisi, että voisi olla myös. Kuinka nämä kirjan kuvitukset syntyy ja kuinka ne tehdään?

Kirjaston lukemiseen tai kirjallisuuteen liittyville valmiille materiaaleille toivottiin myös omaa materiaalipankkia, josta opettajien olisi helppo niitä hyödyntää. Esille tuli ajatus opettajien omasta kokonaisesta koulutuspäivästä kirjastossa, jolloin kaikki opetustyötä tekevät tutustuisivat itse kirjastoon fyysisesti ja oppisivat samalla, mitä kaikkea siellä voi tehdä ja mihin osallistua. Opettajille pidettävää kirjavinkkaustakin ehdotettiin. Näin opettaja saisi aina tietoa eri-ikäisille ilmestyneistä kirjauutuuksista.

Voisiko kirjasto jakaa alakoulujen Driveen jotain sisältöä sähköiseen muotoon hyödynnettäväksi?

Veso olisikin, että mennään kirjastoon ja seikkaile täällä seitsemänvuotiaana. Tai miten opettajana voit järjestää tunnin täällä tai mitä kaikkea tehdä. Se on hyvä tila ja hieno paikka.

Kirjaston ja koulun yhdessä toteutettavaksi tapahtumaksi ehdotettiin syyslukukauden alussa alkuopetuksen oppilaille ja heidän perheilleen suunnattua Kirjasto tutuksi –tapahtumaa. Lapsille olisi tarjolla omaa ohjelmaa ja myös aikuisille oma osuus. Näin nekin vanhemmat, joilla oma kirjastonkäyttö on jäänyt vähemmälle, tulisivat tietoisiksi kirjaston tarjoamista palveluista.

Kun toivon, että se tulisi ihan siinä koulutaipaleen alussa kaikille niin kuin sellaiseksi tutuksi, että sinne kirjastoon on mukava ja helppo mennä.

Haastatteluaineiston pohjalta voidaan päätellä, että kangasniemeläiset alkuopettajat suhtautuvat Seinäjoen kirjaston Lanu-neuvoston luomaan kirjaston ja perusopetuksen yhteis-

työn mallipohjaan kaksijakoisesti. Toisaalta asia nähdään tärkeänä, mutta toisaalta tietynlainen velvoittaminen voi toimia alkuperäistä tarkoitusta vastaan. Se, että sitoudutaan johonkin, tuntui nostavan negatiivisen sävyn monen mieleen, vaikka periaatteessa yhteistyömallin tavoitetta taata tasa-arvoiset sisällöt kaikille oppilaille nähtiin hyvänä. Moni opettaja toi esille sen, että pitää Kangasniemellä tutkimushetkellä ollutta tapaa toimia hyvänä, eikä näe erillisen yhteistyömallin laatimista välttämättömäksi.

Tuo, että on suunnitelma ja nimenomaan taataan sitä tasapuolisuutta, niin se kuulostaa hyvältä. Lapsilla on niin erilaiset lähtökohdat ja esimerkki lukemiseen kotona.

En tiedä tarvitseeko meillä sellaista, ei välttämättä. Meillä toimii tämä muutenkin jotenkin automaattisesti, puolin ja toisin.

Huoltajien näkemyksiä ja toiveita

Kyselyaineistosta kävi ilmi, että 58 %:lla oppilaista oli oma kirjastokortti Kangasniemen kirjastoon. 49 % vastaajista ilmoitti käyvänsä kirjastossa lapsensa kanssa 1-2 kertaa kaudessa ja vastaavasti 14 % eli yhdeksän huoltajaa ilmoitti, ettei heidän perheensä käytä kirjastopalveluita ollenkaan. Loput vastaajista kävivät kirjastossa harvemmin, mutta kuitenkin melko säännöllisesti. Korona on myös vaikuttanut joidenkin kirjastonkäyttöön merkittävästi. Eräs huoltaja ilmoitti, että aikaisemmin perhe vieraili kirjastossa kuukausittain, mutta korona-aikana he eivät ole käyneet kirjastossa lainkaan.

Lapsi kertoi haluavansa kirjastoon, kun aloin täyttää tätä kyselyä ☺ Tämä oli hyvä muistutus äidille.

Ylivoimaisesti eniten (80 %) ilmoitettiin lainattavan kaunokirjallisuutta, kuten helppolukuisia kirjoja ja lastenkirjoja. Kuvakirjoja (45 %), tietokirjoja (34 %), DVD-elokuvia (34 %) ja lautapelejä (33 %) lainataan myös melko ahkerasti, kun taas sarjakuvia (17 %) vähemmän. Äänikirjoja (6 %), lehtiä (3 %) ja CD-levyjä (3 %) ei kovinkaan moni perhe ilmoittanut lainaavansa. Kukaan ei tiennyt lapsensa käyttäneen Kangasniemen kirjaston Biblio-palvelun e-aineistoa.

Huoltajilta kysyttiin, millaisia lapsen lukemista tukevia toimintoja tai tapahtumia he toivoisivat kirjaston järjestävän. Ohjeen mukaan jokaisen oli tarkoitus valita kolme mielestään tärkeintä, mutta paperisessa kyselylomakkeessa osa vastaajista oli valinnut joko vähemmän tai enemmän vaihtoehtoja. Kaikki vastaukset kuitenkin huomioitiin, koska juuri tämä kysymys on kirjastotyön kehittämisen kannalta merkityksellinen. Suosituin toive oli kirjastokerhotoiminta, jota toivoi 62 % huoltajista. Kirjastokerholla tarkoitetaan kirjastoympäristössä toteutettavaa säännöllistä kerhotoimintaa, joka sisältää monipuolista toimintaa, esimerkiksi askartelua, lautapelejä ja liikkumista siten, että tekemiseen liittyy kuitenkin aina jollain lailla lukeminen ja kirjallisuus. Seuraavaksi suosituimmiksi toiveiksi nousivat satutuokiot (43 %) ja kirjaston kesäleiri (43 %). Kesäleiri olisi esimerkiksi viikon ajan arkipäivisin kello 9 – 15 toteutettava päiväleiri sisältäen monipuolista tekemistä kirjastossa ja sen lähiympäristössä. Muita suosittuja toimintamuotoja olivat erilaiset teemapäivät (34 %), lukukoiratoiminta (33 %) ja kirjailijavieraat (26 %), kun hieman vähemmän kannatusta saivat läksyiltapäivä (21 %) ja lukukerhotoiminta (20 %). Ainoastaan muutamia kiinnosti koko perheelle suunnattu kirjastonkäytön ohjaus (8 %) ja sanataidepaja (7 %).

Vapaassa vastauskentässä ehdotettiin koodaustempausta ja aarteenetsintää, jotka voisi hyvin toteuttaa teemapäivänä. Kirjaston järjestämään toimintaan ja tapahtumiin osallistumisen haasteeksi mainittiin pitkät välimatkat, jos perhe asuu taajaman ulkopuolella. Esille nousi myös toive, että kirjastolla voisi olla laajemmat aukioloajat viikonloppuisin.

Kirjastoleiri olisi mahtava.

Satutuokiot olivat pph:n aikaan lapselleni mieluisa viikon kohokohta. Satutuokioita leikitty usein kotona.

Aivan ihana kysely, huipputärkeä aihe. Lapsemme innostuivat erityisesti kirjastokerhotoiminnasta, kyselin heiltä innostuisivatko jos sellainen olisi ja vastaus oli KYLLÄ!

Kiitos kirjastolle koko perheemme puolesta. Toivomme alakouluikäisille suunnattuja toimintoja ja tapahtumia, joihin lapsi voisi turvallisesti itsenäisesti osallistua.

7 POHDINTA

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, millaisia lukemaan innostamisen keinoja Kangasniemen kunnan alkuopetuksessa käytetään, ja miten kirjasto voisi kehittää toimintaansa lasten lukemisen tukemisessa. Tutkimuksessa selvitettiin myös, millaisia lukijoita alkuopetuksen oppilaat ovat ja mitä lukemiseen liittyviä käytäntöjä kodeissa on. Tässä luvussa arvioidaan tutkimuksen keskeisiä tuloksia ja verrataan niitä kirjallisuuteen ja aikaisempiin tutkimustuloksiin.

Lukemaan oppiminen on alkuopetuksen tärkein tehtävä. Tutkimuksen tulosten mukaan alkuopetuksen oppilaiden lukutaidot ovat hyvin vaihtelevia, ja yhä useampi lapsi osaa jo lukea ensimmäiselle luokalle tullessaan. Sama huomio on tehty muissakin tutkimuksissa, joiden mukaan noin kolmasosa suomalaisista lapsista osaa lukea kouluun tullessaan (Kettonen 2019, 105.) Tutkimuksessa haastatellut opettajat kuvaavat lukemaan oppimisen prosessia hyvin samankaltaisesti kuin Lerkkanen (2006, 12–15) on omassa neljän kehitysvaiheen kokonaisuudessaan kuvannut. Tarkkailemisen sekä äänneiden ja kirjainten tunnistamisen kautta edetään kirjainten yhdistämiseen ja siten sanojen lukemiseen. Lopulta lukeminen automatisoituu ja muuttuu yhä virheettömämmäksi. Tyypillisesti ne lapset, jotka eivät vielä kouluun tullessa osaa lukea, oppivat opettajien haastattelujen perusteella lukemaan teoriaosuudessa esitellyn synteettisen lukemaan opettamisen menetelmän avulla edeten pienistä osista kohti kokonaisuuksia.

Samoin opettajien haastatteluista löytyi yhteneviä toimintatapoja Helena Linnan käyttämään tapaan hyödyntää kirjallisuutta lukemaan oppimisen menetelmänä. Haastatteluaineistosta nousi tärkeäksi lukemaan oppimisen, mutta myös lukuinnon heräämisen, tekijäksi sopivantasoisien kiinnostavan tekstin lukeminen.

Tutkimustuloksista nousi, sekä opettajien että huoltajien aineistosta, vahvasti esiin lukudiplomit. Kirjastohenkilökunnan ja osittain opettajienkin käsitys siitä, että lukudiplomit toimisivat lasten kohdalla lukemaan innostavana keinona, näyttää olevan hieman virheelinen. Opettajat toivat esiin, että diplomitehtävien tekeminen luetuista kirjoista on suurimmalle osalle oppilaista haasteellista. Tehtävän muistaminen ja vastuu tekemiseen ryhtymisestä jää usein aikuiselle. Diploma ei tällöin toimi tarkoituksenmukaisella tavalla.

Pelkkä luettujen kirjojen listaaminen voisi toimia innostavampana keinona. Luettua sisältöä ei tällöin kontrolloitaisi, vaan lapsen oma lukukokemus olisi enemmän keskiössä.

Aineistosta kävi selvästi ilmi se, että diplomikirjoiksi on syytä hyväksyä hyvin vapaasti erilaiset ja eritasoiset kirjat. Valmiit kirjalistat palvelevat isoa osaa ikäluokasta, mutta lukuinnon näkökulmasta katsottuna, on järkevää joustaa kirjavalinnoissa. Tällaista toimintatapaa tukevat myös lukemisen tutkija Stephen Krashenin tutkimukset, joissa on havaittu, että lukemisesta vähiten kiinnostuneetkin lukevat tarpeeksi mielenkiintoista kirjaa, jos lukukokemusta ei kontrolloida. Vapaaehtoiseen, toistuvaan lukemiseen perustuu Krashenin mukaan myös lukutaidon kehittyminen. (Krashen 2004, 12, 17–18.) Parhaimmillaan lukudiplomit, koulujen pulpettikirjat ja lukutuokiot toteuttavat tätä Krashenin ajatusta. Pelkkä kirjojen saatavilla pitäminen ei riitä, vaan lukutaidon kehittyminen ja samalla lukuinnon syttyminen edellyttää kirjan lukemista. Mielenkiintoista olisikin tutkia päivittäin toistuvan vapaan lukuhetken vaikutusta tietyn luokan oppilaiden lukutaidolle ja –innolle pitkällä aikavälillä. Tässä olisikin yksi hyvä jatkotutkimusaihe.

Tia Torvinen on Lukuklaani-hankkeen aineistoon perustuvassa pro gradu –tutkielmasaan (2019, 33) ryhmitellyt opettajien käyttämät lukemaan innostamisen keinot neljään pääryhmään: lukupuitteet, keräily ja palkitseminen, yhteisöllinen lukeminen ja lukuelämykset. Torvinen on jakanut pääryhmät edelleen pienemmiksi kokonaisuuksiksi alaryhmiin. Tässä tutkimuksessa on hyödynnetty Torvisen luomaa ryhmittelyä lukemaan innostamisen pääryhmien osalta, alaluokkia on muokattu tähän tutkimusaineistoon sopiviksi.

Torvisen tutkimuksessa suurin osa lukemaan innostamisen keinoista liittyi koulun lukupuitteisiin (Torvinen 2019, 33). Tässä tutkielmassa ei tutkittu määrällisiä tekojoutia, vaan keskityttiin käytettyihin toimintatapoihin ja kokemukseen niiden onnistumisesta. Yhtenevää Torvisen tutkimuksen kanssa on kuitenkin se, että kaikki haastatellut opettajat toivat vahvasti esille lukupuitteiden merkityksen alkuopetuksessa. Fyysinen lukuympäristö, kirjojen saatavilla pitäminen ja lukemiselle varattu aika toistuivat tässäkin tutkimuksessa. Torvisen tutkimuksessa (2019, 38) mainittiin osana lukupuitteita sähköiset oppimisympäristöt, jotka tässä tutkimuksessa eivät tulleet esille.

Erilaisten keräilyjen, kilpailujen ja palkitsemisen asema lukemaan innostamisen keinona pienten oppilaiden kanssa vaikuttaa sekä tämän että Torvisen tutkimuksen mukaan olevan

toimiva. Lukudiplomin suorittaminen tosin jakoi opettajien mielipiteitä, mitä on käsitelty tarkemmin jo edellä.

Yhteisöllisen lukemisen tapoihin tämän tutkimuksen toteutusjanakohtana kevätlukukaudella 2021 koronaohjeistukset olivat vaikuttaneet jonkun verran. Opettajat toivat esille opettajan tai muun aikuisen ääneen lukemisen ja eläytymisen tärkeyden. Lähes kaikki opettajat kertoivatkin lukevansa oppilailleen säännöllisesti ääneen, joskin korona-aikana hieman vähemmän. Järvinen ja Raninen totesivat pro gradu –tutkielmassaan (2020), että opettajan ääneen lukeminen tarjoaa oppilaille elämyksellisen lukukokemuksen ja parhaimmillaan lisää lukuintoa, joten nämä tutkimukset tukevat toisiaan.

Lukuelämysten, kuten kirjastokäyntien ja kirjailijavieraiden, tarjoamiselle tämän tutkimuksen toteuttamisajankohta oli haasteellinen koronarajoituksista johtuen. Kaikki opettajat toivoivat kasvokkain tapahtuvia vierailuja ja kohtaamisia heti kun se olisi mahdollista. Mielenkiintoinen havainto oli se, että pienten kyläkoululuokkien ja kirkonkylän isompien luokkien välillä ei ollut suuria eroja lukemaan oppimisen aikatauluissa, arjen luktottumuksissa koulussa eikä muissakaan toimintatavoissa. Mielenkiintoinen jatkotutkimuksen aihe lukemaan innostamisen temasta voisi olla opettajan oman lukuharrastuneisuuden vaikutus hänen käyttämiinsä lukemaan innostamisen menetelmiin, ja sitä kautta mahdollisesti oppilaiden lukuinnon syttymiseen.

Toinen tämän tutkimuksen tärkeä kokonaisuus on koulun ja kirjaston yhteistyön kehittäminen. Opettajat olivat hyvin tyytyväisiä yhteistyöhön ja yhteistyön kirjaamista opetussuunnitelmaan ei pidetty välttämättömänä. Osapuolten keskinäinen sopimus tai vakiintunut toimintapa koettiin riittäväksi, samoin kuin Elina Marttisen yläkoululaisten lukemaan innostamiseen liittyvässä tutkimuksessa (2017). Toisaalta tätä tutkimusta ja aikaisempia tutkimuksia (Lindberg 2014, Arvo 2015 ja Hopia 2014) yhdistää havainto siitä, että kirjaston pitää entistä tehokkaammin tiedottaa tarjonnastaan ja osaamisestaan. Kiire, välimatka kirjastoon ja asian unohtaminen vaikuttavat olevan yleisimmät haasteet koulun ja kirjaston yhteistyössä. Ratkaisuna voisi toimia vuosikellon tyylinen suunnitelma, jossa määriteltäisiin, mitä kirjastotunteja eri luokka-asteille on tarjolla milloinkin. Tällöin aikataulu olisi sekä koulun että kirjaston tiedossa jo lukuvuoden alkaessa ja kirjastotunnit jaksottuisivat tasaisemmin koko lukuvuodelle. Tämä helpottaisi myös kirjastotyöntekijän työn suunnittelua.

Erityisesti huoltajien aineistosta kävi ilmi, että lukemista pidetään tärkeänä ensisijaisesti lapsen sanavarastoon, oppimiseen ja taitoihin liittyvistä syistä, ei niinkään lukemisen tuottamien elämysten ja mielihyvän vuoksi. Vaikka lukutaito on akateemisena taitona tärkeä ja edellytys kaikelle oppimiselle, kuvastaa tämä tulos omalla tavallaan yhteiskuntamme suorituskeskeisyyttä. Huoltajat näkivät lukemisen vähimmän merkittäviksi seikoiksi ne tekijät, joita kirjastoammattilaiset omassa työssään painottavat: lukukokemuksen rentouttava vaikutus, erilaiset tunnetilat ja tarinoiden maailma.

Koulussakin lukeminen luonnollisesti liitetään uusien asioiden oppimiseen ja lukutaidon pitää myös kehittyä koko alkuopetuksen ajan. Vaikuttavatko nämä tekijät osaltaan siihen, että lasten lukuinto ei alkuinnostuksen jälkeen muodostu pysyväksi? Ilo ja ylpeys uudesta taidosta muuttuu joillekin loputtomalta tuntuvaksi uuden oppimiseksi ja omien taitojen rajoilla pinnistelyksi. Miten saisimme pidettyä lukemisen ja siihen liittyvät positiiviset kokemukset ja tunteet omana miellyttävänä kokonaisuutenaan ilman mitään suorituspaineita? Tämä on kirjastojen tehtävä. Aina ei ole tarpeen puhua lukutaidon edistämisestä, vaan mieluummin hyvien lukukokemusten ja –elämysten tuottamisesta. Olisiko tässä vastaus johdannossa esittämäni kysymykseen: missä vaiheessa ja miksi lukemaan oppineen lapsen lukuinto häviää?

Tämä tutkimus kohdennettiin Kangasniemen kunnan alkuopetukseen ja kirjastoon. Alkuopetuksen opettajien haastatteluaineisto käsitti kaikki kunnassa tutkimusajankohtana työskennelleet opettajat ja alkuopetuksen oppilaiden huoltajista 74 % vastasi heille suunnattuun kyselyyn. Tutkimuksesta saa tarkan ja luotettavan kuvan tutkitusta aiheesta tässä rajatussa ympäristössä.

Tutkimusta ei voida suoraan yleistää koskemaan muita kouluja ja kirjastoja. Tulokset ovat varmasti erilaisia kuin isojen kaupunkien kohdalla vastaavassa tutkimuksessa olisivat. Teoriaosuudessa esitellyistä aikaisemmin tehdyistä pro gradu –tutkimuksista löytyy kuitenkin tämän tutkimuksen tuloksia tukevia, samansuuntaisia havaintoja, kuten edellä on esitetty.

Tutkimus on merkityksellinen Kangasniemen kirjastolle, ja tulokset tulevat vaikuttamaan koulun ja kirjaston yhteistyöhön. Kirjastossa on jo tutkielmaproessin aikana otettu käyt-

töön joitakin uusia toimintatapoja. Koska tutkimuksesta kävi ilmi, että vain 58 %:lla alkuopetuksen oppilaista oli kirjastokortti, lähetettiin 2021–2022 syyslukukauden alussa esikoululaisille koulun kautta kirjastokorttihakemus ja tiedote lasten kirjastopalveluista. Opettajille suunnattua tiedottamista tehostettiin entisestään heti lukuvuoden alussa ja kirjasto esitteli tarjoamiaan kirjastotunteja opettajien ensimmäisenä suunnittelutyöpäivänä. Lisäksi kaikki opettajat saivat koulun ja kirjaston yhteistyötiedotteen sekä sähköisenä että paperisena versiona ja valmiiksi tulostetut lukudiplomit luokilleen.

Kangasniemen kirjaston toiminnan kehittämiseen poimitaan tutkimusaineistosta niin opettajien kuin huoltajienkin toiveita. Opettajien koulutuspäivätoive on kirjastonkin kannalta hyödyllinen ja helposti toteutettavissa. Varsinkin uusille opettajille saadaan näin kirjastotuntien sisältöjä ja muita kirjaston tarjoamia palveluita tutuiksi. Uuden lastenkirjallisuuden esittelemisen opetuspuolen henkilökunnalle säännöllisesti on myös helppo tapa välittää tietoa koulumaailmaan. Tiedottamista tullaan tehostamaan eri tiedotuskanavia hyödyntäen ja samoin materiaalipankin kokoaminen yhteiseksi Drive-tiedostoksi toteutetaan. Uusien yhteistyömuotojen, kuten lukupiirin toteuttaminen yhteistyössä jonkun luokan kanssa, on suunnitteilla. Myös perheille suunnattua toimintaa ja tiedottamista tullaan kehittämään. Kirjastokerhotoiminta herätti paljon kiinnostusta, joten sen toteuttaminen uuden lukuvuoden alkaessa olisi konkreettinen uusi ja aivan erilainen toimintamuoto Kangasniemen kirjastossa. Mahdollisen kesäleirin toteuttamista yhteistyössä esimerkiksi nuorisotoimen kanssa, kannattaa selvittää myös.

Koulun ja kotien esittämien toiveiden selkein ero oli siinä, että kodit eivät niinkään toivoneet kirjastonkäyttöön tai sisältöihin liittyvää ohjausta tai neuvontaa. He toivoivat palveluita, joihin lapsi voi turvallisesti ja itsenäisesti osallistua. Voisiko tämä kertoa luottamuksesta kirjastolaitosta ja sen arvoja kohtaan?

LÄHTEET

- Aaltonen, L.-S. 2019. ”Miks mä lukisin kirjaa?”: Digitaalinen lukukokemus nuoren lukumotivaation herättäjänä. *Nuorisotutkimus* 3-4/2019, 69–83.
- Aaltonen, L.-S. 2020. Rungas kirjavalikoima innostaa: Kirjallisuuden opetukseen kaivataan uusia käytänteitä. *Onnimanni* 1/2020, 4–8.
- Aerila, J.-A. & Kauppinen, M. 2019. Sytytä lukukipinä: pedagogisia keinoja lukuinnon herättelyyn. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Arvo, M. 2015. Yleisen kirjaston ja peruskoulujen yhteistyö: Kirjastonhoitajien ja opettajien näkemyksiä yhteistyöstä ja sen kehittamisestä Louna-kirjastojen alueella. Tampereen yliopisto: Informaatiotieteiden yksikkö. Pro gradu –tutkielma.
- Grünthal, S. 2020. Lukutaito ja lukeminen. Teoksessa L. Tainio, M. Ahlholm, S. Grünthal, S. Happonen, R. Juvonen, U. Karvonen ja S. Routarinne (toim.) Suomen kieli ja kirjallisuus koulussa. Suomen ainedidaktisen tutkimusseuran julkaisuja: Ainedidaktisia tutkimuksia. Helsingin yliopisto, 165–208.
- Heikkilä-Halttunen, P. 2015. Lue lapselle!: Opas lasten kirjallisuuskasvatukseen. Jyväskylä: Atena Kustannus oy.
- Helovuori, M. 2016. 100 syytä lukea kirja: Lukukipinän sytytyskirja. Helsinki: Avain.
- Herajärvi, E. 2002. Miten lukijaksi kasvamisesta voi tukea? Teoksessa M. Inovaara & A. Malmio (toim.) Lukuhaastetta koko elämä: Äidinkielen opettajain liiton vuosikirja XLVI. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto, 15–32.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2004. Tutki ja kirjoita. Helsinki : Tammi.
- Hopia, L. 2014. Opettajien käsitys koulun ja yleisen kirjaston yhteistyöstä. Tampereen yliopisto: Informaatiotieteiden yksikkö. Pro gradu –tutkielma.
- Ikonen, K., Innanen, K. & Tikkinen, S. 2015. Lukuinto-opas: Lukumotivaatiota ja monilukutaitoa koulun ja kirjaston yhteistyönä. Oulu: Oulun yliopisto.
- Järvinen R. & Raninen R. 2020. Luokanopettajan ääneen lukemisen merkitys lukuinnon ja lukutaidon vahvistamisessa. Tampereen yliopisto: kasvatustieteiden ja kulttuurin tiedekunta. Pro gradu –tutkielma.
- Kananen, J. 2017. Laadullinen tutkimus pro graduna ja opinnäytetyönä. Jyväskylä : Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

- Kangasniemen kunta 2021a. Kunta ja hallinto. Kuntainfo, viestintä ja markkinointi. Viitattu 14.10.2021, <https://www.kangasniemi.fi/kunta-ja-hallinto/kuntainfo/>.
- Kangasniemen kunta 2021b. Kirjasto. Koulujen kirjastotunnit. Viitattu 19.11.2021, <https://www.kangasniemi.fi/vapaa-aika-ja-liikunta/kirjasto/lapset-ja-nuoret/koulujen-kirjastotunnit/>.
- Ketonen, R. 2019. Lukemaan ja kirjoittamaan oppiminen ja opettaminen. Teoksessa M. Takala & L. Kariluoma (toim.) Lukivaikeudesta lukitukseen. Helsinki: Gaudeamus, 105–117.
- Kilpeläinen, T. 2017. Luokanopettajien käsityksiä lukuharrastuksesta ja keinoja sen tukemisen. Jyväskylän yliopisto: kasvatustieteiden laitos. Pro gradu –tutkielma.
- Kirjastot.fi, 2021. Lasten ja nuorten lukemisen ja lukutaidon edistäminen kirjastossa. Kirjaston ja perusopetuksen yhteistyön mallipohja. Viitattu 13.2.2021, <https://www.kirjastot.fi/lanu/yhteisty%C3%B6mallit/kirjastonjaperusopetuksenyhteisty%C3%B6mallipohja>.
- Krashen, S. D. 2004. The Power of Reading: Insights from the Research. Libraries Unlimited
- Laaksonen, K. 2020. Lukuinnon avaimet löytyvät kotoa – Kuinka vanhemmat voivat tukea lapsen ja nuoren lukuharrastusta? Teoksessa K. Laaksonen ja L. Luukila (toim.) Lukijan luo – Lisää näkyvyyttä lasten- ja nuortenkirjoille. Tampere: Lastenkirjainstituutti, 108–118.
- Laki yleisistä kirjastoista 29.12.2016/1492. Saatavilla sähköisesti osoitteessa, <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2016/20161492>.
- Lastenkirjainstituutti 2021. Lukuklaani. Viitattu 2.3.2021, <https://lastenkirjainstituutti.fi/asiantuntijapalvelut/hankkeet/lukuklaani>.
- Leino, K., Nissinen, K., Puhakka, E. & Rautopuro, J. 2017. Lukutaito luodaan yhdessä: Kansainvälinen lasten lukutaitotutkimus (PIRLS 2016). Jyväskylän yliopisto: Koulutuksen tutkimuslaitos. Viitattu 28.2.2021, <https://ktl.jyu.fi/fi/julkaisut/julkaisu-luettelo-1/julkaisujen-sivut/2017/PIRLS%202016%20RAPORTTI.pdf>.
- Leino K. & ym. 2019. PISA18 Ensituloksia. Suomi parhaiden joukossa. Jyväskylän yliopisto, Koulutuksen tutkimuslaitos. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2019:40. Viitattu 6.3.2021, <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161922/Pisa18-ensituloksia.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

- Lerkkanen, M-K. 2006. Lukemaan oppiminen ja opettaminen esi- ja alkuopetuksessa. Helsinki: WSOY.
- Lindbeg, P. 2014. Kumppanuus Suomen yleisissä kirjastoissa. Oulun yliopisto: humanistinen tiedekunta. Informaatiotutkimuksen lisensiaatintutkimus. Viitattu 19.2.2021 osoitteesta, <https://docplayer.fi/2132928-Oulun-yliopisto-humanistinen-tiedekunta-pirkko-lindberg-kumppanuus-suomen-yleisissa-kirjastoissa.html>.
- Linna, H. 2012. Lukijaksi!: Alkuopetuksen kirjallisuuskasvatus. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Linnakylä, P. 2004. Nuorten lukijaprofiilit. Teoksessa P. Linnakylä, S. Sulkunen & I. Arffman (toim.) Tulevaisuuden lukijat: Suomalaisnuorten lukijaprofiileja PISA 2000. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos, 167–184.
- McKechnie, L. 2018. Becoming a Reader: Childhood Years. Teoksessa C. S. Ross, L., McKechnie & M. Rothbauer. Reading Still Matters: What the Research Reveals about Reading, Libraries, and Community. Santa Barbara: Libraries Unlimited, 71–101.
- Martikainen, E. 2019. Kiva lukea!: Analyysi Lastenkirjainstituutin lukemiskyselystä 2019. Viitattu 6.3.2021, <https://lastenkirjainstituutti.fi/2016/wp-content/uploads/2020/02/Kiva-lukea-kysely.pdf>.
- Marttinen, E. 2017. Yläkoululaisten lukemaan innostaminen yleisen kirjaston näkökulmasta. Tampereen yliopisto: Viestintätieteiden tiedekunta. Pro gradu –tutkielma.
- Montiel-Overall, P. 2007. Research on teacher and librarian collaboration: An examination of underlying structures of models. *Library & Information Science Research* 29/2007, 277–292.
- Mäkelä, M-L. 2015. Kirjavinkkarikirja. Helsinki: Avain.
- Opetushallitus 2021. Innostamme lapsia ja nuoria lukemaan. Viitattu 13.2.2021, <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/innostamme-lapsia-ja-nuoria-lukemaan#9754d9bf>.
- Pahkinen, T. 2002. Lukeminen elämässä selviytymisen välineenä. Teoksessa M. Inovaara & A. Malmio (toim.) Lukuhaastetta koko elämä: Äidinkielen opettajain liiton vuosikirja XLVI. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto, 7–14.

- Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. 2014. Opetushallitus. Viitattu 27.2.2021, https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf.
- Puusa, A. 2020. Haastattelutyypit ja niiden metodiset ominaisuudet. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus, 103–117.
- Saarela-Kinnunen, M. & Eskola, J. 2015. Tapaus ja tutkimus = tapaustutkimus ?. Teoksessa R. Valli & J. Aaltola (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1 – metodin valinta ja aineistonkeruu : virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä : PS-kustannus, 180–190.
- Seitajärvi, S & Similä, L. 2020. Seinäjoen Lanu-erityistehtävän kuulumisia. Oulun kaupunginkirjasto, alueellinen kehittämistehtävä. Viitattu 13.3.2021. <https://kirjastosatavataan.fi/blog/seinajoen-lanu-erityistehtavan-kuulumisia/>.
- Seppänen, T. Lukuvartti päivässä. Teoksessa H. Linna (toim.) Luokat lukemaan. Helsinki: Tammi, 19–28.
- Soininen, M. & Merisuo-Storm, T. 2015. Koti Lapsen lukemista tukemassa. Kielikukko 2015: 1–2, 12–15.
- Sulkunen, S. & Nissinen, K. 2014. Suomalaisnuorten lukijaprofiilit. Kasvatus 1/2014, 34–48.
- Torvinen, T. 2019. Hyviä ideoita ja tapoja alakoulun kirjallisuuskasvatuksessa – Opettajien näkemyksiä Lukuklaani-hankkeen tutkimuskyselyssä. Helsingin yliopisto: Suomalais-ugrilainen ja pohjoismainen osasto. Pro gradu –tutkielma.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Yleisten kirjastojen laatusuositus 2010. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2010:20. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.

LIITE 1: SAATEKIRJE OPETTAJILLE

Hei,

Opiskelen Tampereen yliopistossa informaatiotutkimuksen maisteriohjelmassa. Teen pro gradu –tutkielmaani lukemaan innostamisesta alkuopetuksessa Kangasniemen kunnassa.

Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää, mitä keinoja koulussa käytetään oppilaiden lukemaan innostamiseksi, ja mitä toiveita opettajilla on kirjastolle yhteistyöhön liittyen. Kartoitan myös oppilaiden vanhempien ajatuksia lukemisesta ja kirjaston toiminnasta. Tutkimuksen tavoitteena on saada tietoa, jonka avulla Kangasniemen kirjasto voisi mahdollisimman hyvin tukea koulua ja koteja lasten lukemiseen liittyen.

Kerään tutkimusaineistoa kahdella tavalla: teille opettajille suunnatulla teemahaastattelulla ja alkuopetuksen oppilaiden huoltajille kohdennetulla kyselyllä. Koska vallitseva koronatilanne ei mahdollista kasvotusten tapahtuvaa haastattelua, toivoisin voivani haastatella teitä opettajia Teamsin kautta. Teams-tapaaminen tallennetaan, ja tallenne hävitetään heti aineiston purkamisen jälkeen, minkä teen mahdollisimman pian. Vastaukset käsitellään luottamuksellisesti ja anonymisti. Tähän teemahaastatteluun menee aikaa noin tunti, ja haastattelussa on tarkoitus keskustella alkuopetuksen oppilaista lukijoina, lukemaan innostamisen keinoista sekä koulun ja kirjaston yhteistyöstä.

Tiedän, että kevät on kouluilla kiireinen, mutta toivon, että löydätte sopivan ajan haastattelulle. Tutkimuksen kannalta olisi tärkeä saada kaikkien alkuopetuksen opettajien vastaukset mukaan aineistoon. Ehdotathan sinulle sopivaa aikaa haastattelulle, järjestän oman aikatauluni sen mukaan.

Vastaan mielellään myös mahdollisiin kysymyksiin tutkimukseeni liittyen.

Ystävällisin terveisin,
Kirjastovirkailija Ulla Siiskonen, Kangasniemen kirjasto
ulla.siiskonen@kangasniemi.fi
p. 040 678 3005

LIITE 2: SAATEKIRJE HUOLTAJILLE

Hyvä 1.- tai 2. -luokkalaisen oppilaan huoltaja,

Opiskelen Tampereen yliopistossa informaatiotutkimuksen maisteriohjelmassa. Teen pro gradu –tutkielmaani lukemaan innostamisesta alkuopetuksessa Kangasniemen kunnassa.

Tutkimukseni tavoitteena on saada tietoa, jonka avulla Kangasniemen kirjasto voisi kehittää tarjoamiaan palveluita. Kirjasto haluaa olla tukemassa sekä koteja että koulua lasten lukemaan innostamisessa ja tehostaa yhteistyötä vanhempien ja opettajien kanssa. Tutkimus toteutetaan huoltajille suunnatulla kyselyllä ja opettajien teemahaastatteluilla.

Tämä kysely on kohdennettu alkuopetuksen oppilaiden huoltajille, ja siihen voi vastata sähköisesti Wilmassa tai paperiseen lomakkeeseen, jonka oppilas saa mukaansa koulusta. Huomioithan, että vastaat vain toiseen kyselyyn, joko sähköiseen tai paperiseen. Vastaa sähköiseen kyselyyn 9.5.2021 mennessä, tai palauta paperinen kysely koululle perjantaihin 7.5.2021 mennessä.

Kyselyssä on lukemiseen liittyviä monivalintakysymyksiä, ja siihen vastaamiseen kuluu 5-10 minuuttia aikaa. Toivon, että mahdollisimman monen oppilaan huoltaja vastaisi kyselyyn, jotta tutkimukseen saadaan mahdollisimman kattava kuva Kangasniemen tilanteesta. Tutkimusaineisto kerätään anonyymisti, se käsitellään luottamuksellisesti eikä vastaajia voi tunnistaa vastausten perusteella. Aineisto hävitetään heti tutkimuksen valmistuttua.

Tutkimuksen tekemiselle on saatu lupa sivistys- ja hyvinvointijohtajalta. Vastaan mielelläni tutkimukseeni liittyviin kysymyksiin.

Ystävällisin terveisin,
Kirjastovirkailija Ulla Siiskonen, Kangasniemen kirjasto
ulla.siiskonen@kangasniemi.fi
p. 040 678 3005

LIITE 3: OPETTAJIEN HAASTATTELUN RUNKO

Opettajien haastattelun runko – opettajat saavat etukäteen tietää teemat, joista keskustellaan, eli alkuopetuksen oppilas lukijana, lukemaan innostaminen sekä koulun ja kirjaston yhteistyö

TAUSTOITTAVAT KYSYMYKSET

1. Kuinka kauan olet työskennellyt opettajana / alkuopetuksessa?
2. Mitä luokkaa opetat?
3. Mikä on pedagoginen koulutuksesi?
4. Kuvaile itseäsi lukijana?
 - Millaista kirjallisuutta luet?
 - Montako kirjaa suurin piirtein luet vuoden aikana?

ALKUOPETUKSEN OPPILAS LUKIJANA

5. Kuvaile alkuopetuksen oppilaita lukijoina?
6. Millainen on näiden oppilaiden lukutaidon tilanne?
7. Mitkä ovat suurimmat haasteet tässä vaiheessa?

LUKEMAAN INNOSTAMINEN

8. Kuinka usein luokassasi luetaan? Kuinka pitkään näinä kertoina luetaan?
9. Mitä eri lukemisen tapoja luokassasi on käytössä?
10. Kuinka usein opetuksessasi luetaan kokonaista kirjaa?
11. Miten luettava kirja valittiin?
12. Kerro lyhyesti, miksi valinta tehtiin juuri näin. Arvioi valintatavan onnistumista.

13. Mitä lukemaan innostamisen keinoja olet käyttänyt opetuksessasi?

- Mitkä ovat osoittautuneet hyväiksi?
- Entäpä ei niin onnistuneiksi?

14. Nimeä yksi kirja tai kirjasarja, josta kokemuksesi mukaan oppilaat innostuvat.

15. Millaisia ideoita ja tapoja olet käyttänyt kirjallisuuden linkittämisessä muuhun opetukseen?

KOULUN JA KIRJASTON YHTEISTYÖ

16. Kuvaile tämänhetkistä koulun ja kirjaston yhteistyötä?

- Mikä toimii mielestäsi hyvin?
- Mitä voisi parantaa?

17. Kuinka usein käynte luokan kanssa kirjastossa?

18. Mitä näistä kirjaston tarjoamista oppitunneista olet hyödyntänyt? (Näytä kaavio)

19. Jos et käytä kirjastopalveluita ja edellä esiteltyjä kirjastotunteja luokkasi kanssa, kerro lyhyesti miksi?

20. Kuinka opettajan ja kirjaston yhteistyötä voisi mielestäsi tiivistää?

21. Seinäjoen kirjasto hoitaa valtakunnallista lasten- ja nuorten kirjastotyön kehittämistehtävää. He ovat luomassa valtakunnallista kirjastolakiin ja opetussuunnitelmaan perustuvaa perusopetuksen ja kirjaston yhteistyömallia. Sen tavoitteena on vakiinnuttaa ja kehittää yhteistyötä perusopetuksen ja kirjaston välillä sitoutumalla sovittuihin sisältöihin. Yhteistyösopimus edistää tasa-arvon toteutumista. Tavoitteena on, että kaikilla perusopetuksen oppilailla on yhdenvertaiset mahdollisuudet kirjaston palveluihin sekä monilukutaidon tukeen.

Mitä ajatuksia yhteistyömalli herättää?

22. Jos voisit pyytää kirjastolta mitä tahansa yhteistyömuotoa riippumatta siitä onko se mahdollista, millaista se olisi?

23. Vapaan sanan aika? Onko jotain kyselyyn liittyvää mielessä?

LIITE 4: HUOLTAJILLE SUUNNATTU KYSELY

Kysely alkuopetuksen oppilaiden huoltajille.

Voit vastata kyselyyn myös sähköisesti: <https://urly.fi/21jY>

Kysymykset eivät koske koulukirjoja eikä lukuläksyjä.

1. Kuka olet?

- 1.-luokkalaisten äiti
- 1.-luokkalaisten isä
- 2.-luokkalaisten äiti
- 2.-luokkalaisten isä
- 1.-luokkalaisten muu huoltaja
- 2.-luokkalaisten muu huoltaja

2. Mitä koulua lapsenne käy?

- Kalliolan koulua
- Kyläkoulua

3. Lapsenne on

- Tyttö
- Poika
- En halua vastata

4. Kuinka usein lapsesi lukee itsenäisesti kirjaa tai lehteä?

- Päivittäin
- Viikoittain
- Muutaman kerran kuukaudessa
- Harvemmin

5. Kuinka monta kirjaa lapsesi lukee keskimäärin kuukaudessa?

- Ei yhtään
- 1-2
- 3-4
- Enemmän

6. Onko lapsellasi suosikkikirjaa tai kirjasarjaa? Voit mainita kaksi:

7. Kuinka usein lapsellesi luetaan kirjaa tai lehteä?

- Päivittäin
- Viikoittain
- Muutaman kerran kuukaudessa
- Harvemmin

8. Mitä lukemisen tapoja teillä on yhdessä lapsen kanssa?

- Iltasadun lukeminen
 - Muu yhdessä lukeminen (kuvakirjat, sarjakuvat, kaunokirjat tai tietokirjat)
 - Äänikirjojen kuunteleminen
 - Paperisten sanomalehtien lukeminen
 - Paperisten aikakauslehtien lukeminen
 - Digitaalisten aineistojen lukeminen
 - Muu, mikä?
-
- Emme lue yhdessä

9. Mitä lukemisen tapoja perheenne aikuisilla on?

- Kaunokirjallisuuden lukeminen
 - Tietokirjallisuuden lukeminen
 - Sarjakuvien lukeminen
 - Äänikirjojen kuunteleminen
 - Sähköisten e-kirjojen lukeminen
 - Paperisten sanomalehtien lukeminen
 - Paperisten aikakauslehtien lukeminen
 - Digitaalisten lehtien lukeminen
 - Ei mitään edellä mainituista
 - Muu, mikä?
-

10. Mistä arvelet lapsesi saavan lukuvinkkejä?

- Kavereilta ja tutuilta
 - Koulusta
 - Kotoa
 - Kirjastosta
 - Sosiaalisesta mediasta
 - Lehdistä
 - Mainoksista
 - Ei mistään
 - Muualta, mistä?
-

11. Mistä lapsesi saa luettavaa aineistoa, eli esimerkiksi kirjoja tai lehtiä?

- Koulusta
 - Kirjastosta
 - Kavereilta
 - Kotoa
 - Ei mistään
 - Muualta, mistä?
-

12. Oletko käyttänyt lapsesi lukemaan innostamisessa jotain seuraavista keinoista?

- Yhdessä lukeminen
 - Palkitseminen
 - Luetusta kirjasta keskusteleminen
 - Kirjojen saatavilla ja esillä pitäminen
 - Ääneen lukeminen
 - Ei mitään edellä mainituista
 - Muu, mikä?
-

13. Mihin lukemisen edistämisen keinoihin tiedät lapsesi osallistuneen joko koulussa tai vapaa-ajalla?

- Luokan kanssa vapaamuotoinen vierailu kirjastossa
 - Perheenjäsenen kanssa vierailu kirjastossa
 - Lapsen itsenäinen vierailu kirjastossa
 - Ohjattuun kirjastotuntiin osallistuminen (esim. kirjavinkkaus tai kirjastonkäytön opetus) luokan kanssa
 - Lukudiplomin suorittaminen
 - Kirjaston satutuokio
 - Lukukoiratapaaminen
 - Kirjaston järjestämä tapahtuma
 - Kirjailijavierailu
 - Ei mihinkään edellä mainituista
 - Muu, mikä?
-

14. Miksi lukeminen on tärkeää? Valitse kolme mielestäsi tärkeintä kohtaa.

- Kehittää sanavarastoa
 - Auttaa oppimisessa
 - Lisää mielikuvitusta
 - Lisää empatiakykyä
 - Rentouttaa
 - Mahdollistaa rauhallisen yhdessä olemisen
 - Avartaa maailmankuvaa
 - Perheen yhteinen harrastus
 - Lisää keskittymiskykyä
 - Tiedon lisääntyminen
 - Pääsee tarinoiden maailmaan
 - Muu, mikä?
-

15. Onko lapsellasi Kangasniemen kirjaston kirjastokortti?

- Kyllä
- Ei

16. Kuinka usein käytte kirjastossa?

- Kerran viikossa
- 1-2 kertaa kuukaudessa
- 3-4 kertaa vuodessa
- Harvemmin
- Emme käy kirjastossa

17. Mitä aineistoja lapsenne lainaa kirjastosta?

- Kuvakirjat
- Kaunokirjat eli esimerkiksi helppolukuiset kirjat ja lastenkirjat
- Tietokirjat
- Sarjakuvat
- Lehdet
- Äänikirjat
- Lautapelit
- DVD-elokuvat
- CD-levyt
- Emme käytä kirjastopalveluita

18. Onko lapsesi lainannut e-aineistoa Kangasniemen kirjaston Biblio-palvelusta?

- Kyllä
- Ei
- En tiedä

19. Mitä lapsen lukemista tukevia toimintoja tai tapahtumia toivoisit Kangasniemen kirjaston järjestävän? Valitse kolme mielestäsi tärkeintä vaihtoehtoa.

- Satutuokiot
 - Lukukoiratoiminta
 - Kirjailijavieraat
 - Sanataidepaja
 - Teemapäivät
 - Kirjastonkäytön ohjaus koko perheelle
 - Lukukerhotoiminta (keskittyy lukemiseen ja kirjallisuuteen)
 - Kirjastokerhotoiminta (sisältää monipuolista toimintaa kirjastoympäristössä, esimerkiksi askartelua, lautapelejä ja liikkumista, tekemiseen liittyy kuitenkin aina jollain lailla lukeminen)
 - Läksyiltapäivä
 - Kirjaston kesäleiri, esimerkiksi 5 arkipäivänä kello 9 – 15.
 - Jotain muuta, mitä?
-

20. Mitkä seikat estävät lapsesi lukemisen edistämistä?

- Lapseni ei ole kiinnostunut lukemisesta.
 - Lapseni oppimisvaikeudet.
 - Lukeminen ei ole perheemme harrastus.
 - Muut harrastukset vievät aikaa lukemiselta.
 - Konsolipelit tai muut digitaaliset pelit ja sisällöt kiinnostavat lastani enemmän.
 - Etäisyys kirjastoon on liian pitkä.
 - Kirjaston aukioloajat eivät sovi meille.
 - Koronapandemian aiheuttamat rajoitukset.
 - Ei mikään.
 - Muu, mikä?
-

Tilaa vapaille kommenteille, kehitysideoille ja täsmennyksille aikaisempiin vastauksiin.

Kiitos vastauksestasi!